

Amit a selyemharisnya nem tud eltakarni
*Vizsgálat a női testszőrzettel és a szőrtelenítéssel
kapcsolatos attitűdökről*

Jelige: KXZ572

Lezárás dátuma: 2025.01.06

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Elméleti háttér	4
2.1 A téma jelentősége.....	4
2.2 A test, mint társadalmi konstrukció	7
2.3 Civilizálódás és higiénia.....	7
2.4 A szőrtelenítés mint divat	9
2.5 A feminista nézőpont.....	12
2.6 A femininitás és a szőrtelenség.....	14
2.7 Normakövetés, normaszegés és szankciók.....	16
2.8 Összefoglaló az elméleti részhez.....	18
3. Módszertan	19
3.1 Célcsoport és a kutatás korlátai	21
4. Eredmények.....	22
4.1 Reklámalemlés.....	22
4.2 Fókuszcsoporthoz tartozó eredmények.....	24
4.2.1 Milyen elvárásokkal találkozhatnak a nők a hétköznapi életben?	24
4.2.2 A nőiség.....	26
4.2.3 Mikor, hogyan, mennyit?.....	26
4.2.4 Rituálé vagy nyűg? A szőrtelenítés élményei és ellentmondásai	28
4.2.5 Társadalmi nyomás vagy belső indíttatás? A szőrtelenítéssel kapcsolatos attitűdök.....	29
4.2.6 Mi történik, ha nem szőrtelenít egy nő?	33
4.2.7 A változó norma.....	34
4.2.8 A nő-gyerek párhuzam.....	36
4.2.9 A férfiak szőrtelenítési szokásai és ezek megítélése.....	37
4.2.10 Különbségek női és férfi szőrtelenítés között.....	38
5. Összefoglalás.....	41
6. Bibliográfia.....	43
7. Mellékletek.....	45

1. Bevezetés

Napjaink jóléti társadalmában egy általános és gyakran észrevétlen szokás befolyásolja nők millióinak önképét és testével való elégedettségét, illetve vásárlási, időbeosztási és öltözködési döntéseit. Ez a szokás nem más, mint a szőrtelenítés. Marginális téma, mely érthető módon nem tűnik égető problémának, és sokak szerint talán még kérdéseket sem vet fel – vagy épp ellenkezőleg, sokakban talán az az egyetlen kérdés merül fel a téma kapcsán, hogy miért kell erről akármilyen, nemhogy tudományos diskurzust folytatni. Bár a témának van angol nyelvű szakirodalma és nem egy vonatkozó kutatás is született már, magyar nyelven tudomásom szerint csupán egy, tisztán e témát feszegető tudományos mű (K. Horváth Zsolt *A bundátlan Vénusz* c. könyve (2021)) jelent meg eddig.

Hogy mi indokolja a nagy csendet? A magyarországi vizsgálatok szinte teljes hiánya azt mutatja, hogy a téma itthon valamelyest tabusítva van. Szociológus hallgatóként pedig feladatomnak érzem, hogy még feltáratlan, akár társadalmi szinten kellemetlennek ítélt jelenségekkel is foglalkozzam. A kutatás folytatása óta pedig különféle társadalmi érintkezéseimben tett megfigyeléseim is a téma érzékenységet igazolták: a változatos irányú heves reakciók, fintorok vagy kérdőre vonások mind azt mutatták, hogy a háttérben olyan mechanizmusok rejlenek, melyeket mindenképpen érdemes feltárni.

Vizsgálódásaim során vezérelvként szolgált számomra az a gondolat Simone de Beauvoir-tól, miszerint „*az élet minden mozzanata transzcendencia*” (Beauvoir 1969:34). Ez az eszme ösztökél arra, hogy egy ilyen apró, jelentéktelen szokásnak tűnő jelenséggel foglalkozzam. Megközelítésemben a nemek közötti különbségek gyakorlati megnyilvánulásainak vizsgálata miatt kiemelt szerepet játszik a feminista hagyomány.

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy milyen attitűdökkel rendelkeznek a szőrtelenítés irányába a fiatal magyar nők, illetve hogyan látják ezeknek az attitűdöknek és az ezzel kapcsolatos gyakorlatoknak a társadalmi megítélését. Céloom annak feltárása, hogyan élik meg és hogyan értelmezik a fiatal nők saját és környezetük szőrtelenítéssel és testképpel összefüggő gondolatait és érzelmeit.

A kvantitatív adatok kétségkívül fontos kiindulópontjai minden további a témában tett vizsgálódásnak, ennek ellenére kutatásomhoz azért választottam kvalitatív módszert, mert bár számos külföldi számadat rendelkezésünkre áll, a norma működésének mechanizmusait ezek önmagukban nem magyarázzák. A számadatokat pedig nem lehet reflektálatlanul hagyni, hiszen tucatnyi kérdést vetnek fel. Miért szőrtelenítenek a nők ilyen nagy arányban? Vajon

idővel elmúló divat, esetleg a civilizálódás folyamatának természetes hozadéka ez? A szőrtelenítő nők belső igényként vagy társadalmi nyomásként élik meg a szőrtelenítést? Mit gondolnak a nők a szőrtelenítésről, mint szokásról? Abba lehet-e hagyni a norma diktálta cselekvések gyakorlását, s ha igen, milyen következményekkel jár ez? Hogyan ítéli meg a társadalom a „deviáns” viselkedést e tekintetben? Érzékelnek-e a nők változást a társadalom vonatkozó megítéléseiben? És miért nem irányul több figyelem a felsorolt kérdésekre? Ezekre és hasonló kérdésekre keresem a választ jelen kutatásomban.

2. Elméleti háttér

2.1 A téma jelentősége

A szőrtelenítés a nők körében egy nagyon elterjedt szokás. Ezt nyilván saját hétköznapi tapasztalataink is alátámaszthatják, de sajnos Magyarországon kvantitatív kutatás a témában még nem készült (pontosabban a létező piackutatások nem hozzáférhetőek nyilvánosan). Viszont e hiány ellenére viszonylagos biztonsággal állíthatjuk a szokás általános voltát, hiszen a külföldi kutatások, bár nem reprezentatívak, de egytől egyig azt mutatták, hogy a megkérdezett nők több, mint 90%-a rendszeresen eltávolítja, vagy távolította már el a láb-, hónalj- vagy fanszőrzetét (Obst–White–Matthews 2019, Toerien–Wilkinson–Choi 2005). Obst, White és Matthews (2019) azt találták, hogy a kérdezettek 98%-a távolította már el a múltban a fanszőrzetét és jelenlegi szokásokra nézve is hasonló eredmény született: a kérdezettek csupán 18,3% nem szőrtelenítette ezt a területet egyáltalán (N=270). A kutatást ausztrál 17-25 éveseken végezték, így eredményeik a korosztály szempontjából relevánsak lehetnek jelen vizsgálat során is. Egy régebbi, szintén ausztráliai diákokon végzett kutatás pedig azt találta, hogy a kérdezettek 91,5%-a távolította el a láb-, 93%-a pedig a hónaljszőrzetét (Tiggemann–Kenyon 1998¹, hivatkozva Toerien–Wilkinson–Choi 2005). Ugyanez a kutatópáros középiskolás lányok körében is elvégezte a kvantitatív adatgyűjtést, eredményeik hasonlóan alakultak: a kérdezettek 92%-a szőrtelenítette a lábát, 91,2%-a pedig a hónalját. Toerien, Wilkinson és Choi (2005) egyesült királyságbeli mintájából a válaszadók 99,71%-a szőrtelenített már (N=678). Ezen belül is a legnépszerűbb szőrtelenített területek a láb és a hónalj voltak (a kérdezettek több, mint 90%-a), továbbá az intim területek és a szemöldök (több, mint 80%).

Nincs okom azt feltételezni, hogy ezen adatok hazánkra ne lennének igazak, hiszen a globalizációval más szokások, normák és divatok is sértetlenül exportálásra kerültek már a volt

¹ Tiggemann, M., & Kenyon, S. J. (1998). The hairlessness norm: The removal of body hair in women. *Sex Roles*, 39, 873–885.

szocialista blokk országaiba, kiváltképpen a fiatalok körében az intenzív social media használat által (Gyivicsán 2023). Az adatok áttekintésével tehát arra következtethetünk, hogy szőrtelenítés erős norma a nők körében, amellyel vélhetően kevesen tudnak vagy akarnak szembefordulni.

Kvalitatív kutatások viszont az érzelmi és az önértékeléssel kapcsolatos aspektusokra is rámutatnak. A szőrösség általában negatív testkép-elemként tűnik fel. A testkép nem egy állandó jellemvonás, illetve rá és a vele kapcsolatos attitűdökre nagy hatással lehetnek a társadalmi, kulturális és társas tényezők is az egyéni jellemvonások mellett. Azért is fontos a testképről beszélni, mert szerepet játszhat és gyakran játszik is az alacsonyabb önbecsülés kialakulásában. A negatív testkép előtérbe kerülése az egyénben alacsonyabb önbecsüléshez vezet és *„összefügg az evészavarokkal, a depresszióval, a negatív érzelmekkel, a társas szorongással, a bizalomhiánnyal, a rizikóviselkedéssel; összességében tehát a pszichológiai jóllét alacsonyabb szintjével”* (Csabai 2019:362). A pozitív testkép a negatív testkép hatását tudja valamelyest ellensúlyozni – kialakítása a magasabb önbecsüléssel függ össze. Viszont a pozitív testkép nem egyenlő a negatív testkép hiányával, sokkal több annál. A testpozitivitás olyan gondolkodási- és cselekvési keret, amely önálló, a negatívaktól független pozitív viszonyulásokat teremt és a már létezőket igyekszik erősíteni. A pozitív testkép három összetevőből áll: a test megbecsüléséből, a test belső működésére irányuló figyelemből és test fizikai képességeivel való elégedettségéből (Obál–Hamvai–Pikó 2019:8). Ez a gyakorlatban többek között jelentheti azt, hogy akinek erős a pozitív testképe, az egészségvédő viselkedést folytat, hogy elfogadja a testét erősségeivel és hibáival együtt, de azt is, hogy képes a kultúra azon üzeneteit, melyek túlzó, az illető számára elérhetetlen mintákat vagy az egészségére káros gyakorlatokat követendőnek tüntetik fel, kognitívan elutasítani (Obál–Hamvai–Pikó 2019). Ez az ellenállóképesség a kulturális trendekkel szemben a szőrtelenítés szempontjából nem lett még vizsgálva. Az viszont kijelenthető, hogy a szőrtelenítés elutasítása a testpozitív mozgalmak egyik kiemelt témája (Csabai 2019). Ennek fényében fontos kiemelni, hogy a fogyasztói társadalom médiatermékeiből (reklámokból, influencerektől stb.) olyan minták jutnak el a széles társadalomhoz (pl. elérhetetlen ideálok és a folytonos változtatás iránti vágy a külsőn), amelyek eredménye lehet a negatív testkép (Balogh et al. 2015).

A szőrtelenítésről is létező és jellemző úgy gondolkodni, mintha az testünk javításának eszköze lenne, így tehát a szőrtelenítés a női testnek egy olyan ideáltipikus állapota, aminek eléréséért a nőknek rendszeres gyakorisággal cselekedniük kell. Illetve az a feltételezés, miszerint egy nő teste megváltoztatás nélkül elfogadhatatlan, mindezen szokásokban és gondolati mintázatokban

tovább él (Toerien–Wilkinson 2004). Kijelenthető tehát, hogy a testkép az emberek pszichológiai jóllétére hatással van, s így a szőrtelenítés, mint a testkép eleme is szerepet játszik ebben a hatásban. Emellett a pozitív testkép bizonyítottan erősödik a korral – ezt pedig a kutatás célcsoportjának megválasztásánál és az eredmények értelmezésénél is érdemes figyelembe venni (Obál–Hamvai–Pikó 2019).

A testkép-problémák feltehetően a nemi éréssel kezdődnek, s a saját testtel való elégedetlenség is a fiatal nőkre és lányokra a legjellemzőbb. Emellett tudjuk, hogy a serdülőkorban kezdenek el erősebben megjelenni a nemek közötti különbségek: a fiúk számára például pozitívabb tapasztalat a pubertáskor, mint a lányok számára (Obál–Hamvai–Pikó 2019). A női nemi érés általános, elsöprő erejű változásaira adott reakciókat, érzéseket dokumentálja a Riboli, Borlimi, Caselli szerzőtrío (2022) 27, átlagban 13 éves olasz lány meginterjúvolásán keresztül. Itt a pubertáskorba lépett lányok többsége beszámolt szégyenérzetről megváltozott testükkel kapcsolatban, illetve az új viselkedési szokások említésénél (pl. kozmetikusnál szőrtelenítés) ezen gyakorlatok kellemetlenségét emelték ki. Ami viszont a legérdekesebb eredmény, és amely esszenciájában ragadja meg a szépség-norma lényegét, az az új látásmód, miszerint a kérdezettek saját testüket megfigyelés – elsősorban saját tekintetük általi megfigyelés – tárgyának érzékelik. Az aktív, cselekvő testet felváltja egy passzív, objektifikált test, melyet játékbaba módjára dekorálnak. *„Úgy érzem, mintha saját magam játékbabája lennék.”*² (Riboli–Borlimi–Caselli 2022:117). A saját testről alkotott percepciók pedig általánosságban befolyásolják az ember viselkedését, önértékelését és szokásait. A bemutatott eredmények tehát mind arra mutatnak, hogy a szőrtelenítés már a nemi éréstől kezdve tényezőként megjelenik az önértékelés milyenségében és a szépségápolási szokások kialakításában, és az előbbire vélhetően negatív hatással is lehet, ezáltal mindenképpen további vizsgálatra érdemes (Riboli–Borlimi–Caselli 2022).

A szőrtelenítéshez kapcsolódó attitűdök és megélések szociológiai vizsgálata tehát több okból is indokolt: egyfelől a nők körében nagyon elterjedt gyakorlatról van szó, amely erős társadalmi hatásokat feltételez, másfelől pedig az ismertetett kutatások szerint szoros összefüggésben áll a testképpel és így közvetetten az önértékeléssel. Továbbá a már pubertáskorral elkezdődő szőrtelenítés-élmények fontos elemei lehetnek a nők önképének és befolyásolják más szépségideákhoz való igazodásukat és szokásaikat.

² Az idegennyelvű idézetek magyar változata saját fordítás.

2.2 A test, mint társadalmi konstrukció

Hajlamosak vagyunk individuumként a testünket „sajátunknak” tekinteni – öltözködésünk, hajviseletünk, izomzatunk vagy sminkünk mind gondolataink, hangulatunk, vágyaink és elköteleződéseink kifejeződéseinek tűnnek. Testünk megjelenését mi irányítjuk, kedvünkre alakítjuk szabad akaratunk által. Ha viszont ezt valljuk, megfedkezünk a tényről, hogy testünk az elsődleges felület, mely a külvilággal kapcsolatba kerül, amelyen keresztül és amely által érzékelnek minket társaink, s amellyel megszólalás nélkül is kommunikálunk a körülöttünk lévőkkal. Éppen ez által a test társadalmi befolyásoltsága óriási, s szinte nincs is olyan része, amely ne rendelkezne jelentéstartalommal a külvilág számára. Ahogy Beauvoir fogalmaz, „(...) az emberi egyed nem pusztán testként ismeri meg és teljesíti ki önmagát, hanem különféle tabuknak és törvényeknek alávetett testként; s meghatározott értékrendszerrel méri önnön értékét.” (Beauvoir 1969:58). A társadalomtudomány viszont nem mindig foglalkozott a testekkel, az csupán az utóbbi évtizedekben lett népszerű vizsgálati tárgy. Ez talán annak köszönhető, hogy ahogy Robert Crawford írja, „testünk a kontroll és a kontrollálhatóság metaforája lett” (Crawford 1984:80³, idézi Davis 2008:225). Foucault, aki az „engedelmes testek” fogalmát megalkotta is úgy látja, hogy a rabszolgaság modern megfelelője a testi fegyelmezés – fegyelmezni ugyanis „gazdaságosabb”, ráadásul nemcsak azt éri el általa „a hatalom gépezete”, hogy a test azt cselekedje, amit kívánnak tőle, hanem hogy úgy is *működjön*, ahogy akarják (Foucault 1990). Ha elfogadjuk, hogy testünk különböző, sokszor befolyásunkon túlnyúló értelmezéseket provokáló hirdetőtábla, kommunikációs panel a világ felé, akkor következő lépésként azzal kell foglalkoznunk, milyen kódok milyen értelmezéseket nyernek a társadalom által. A szőrtelenség (és méginkább a szőrösség) is egy ilyen kód, melynek jelentésére a következőkben igyekszem magyarázatokat adni. Előbb viszont érdemes áttekinteni két, a szociológia szempontjából meghatározó alkotást, amelyek némi magyarázattal szolgálhatnak a szőrtelenítés jelenségével kapcsolatban is.

2.3 Civilizálódás és higiénia

Norbert Elias *A civilizáció folyamata* (2004) című, eredetileg 1939-ben megjelent nagyhatású művében a modern nyugati civilizáció viselkedésrendszerét létrehozó mechanizmusokat vizsgálja. Alaptézise, hogy bár a civilizáció menetének útját nem egy ember vagy embercsoport határozta meg és az nincsen eltervezve, mégsem valamilyen sajátos rend nélkül alakul úgy, ahogy. Ezt a folyamatot vizsgálja művében, illetve arra keresi a magyarázatot, hogy az udvari

³ Crawford, Robert (1984) „A Cultural Account of 'Health': Control, Release and the Social Body”. In: J. McKinlay (szerk.): *Issues in the Political Economy of Health Care*. New York: Tavistock.

illemszabályok alakulása majd leszivárgása a széles társadalomba milyen logikát követve juttatta el mai társadalmunkat sajátos normarendszeréhez a (testi) szokásainkat illetően (Elias 2004).

Első okként az emberek interdependenciájának növekedését találja: a modern társadalmakban az egyén jobban függ másoktól, és saját cselekvési láncai is meghosszabbodnak, távolabbra érnek el. Ez a feladatok differenciálódásával is magyarázható: ma már ritkák a polihisztorok vagy a mesteremberek – a legtöbben egy szakterületre specializálódnak, illetve részfolyamatok ellátására képesek. Ezek a funkcionális átalakulások pedig az egész társadalmi berendezkedés megváltozásával járnak. Az olyan társadalmakban ugyanis, ahol erős az emberek egymásrautaltsága, létrejönnek hasonlóan erős központi intézmények. Kialakul az erőszakmonopólium, ami annyit jelent, hogy a fizikai erőszak alkalmazása csak a központi hatalom számára legitim, és az elítélendő, illegális, illetve immorális tetteket ez a szerv fizikai erőszakkal büntetheti. Az emberek számára ilyen módon illegitimmé vált fizikai erőszak, pontosabban annak hiánya, megritkulása „*békéssé vált terek*” létrejöttéhez vezet, és az élet általánosságban is nyugodtabbá, erőszakmentesebbé és így kiszámíthatóbbá válik. Ugyanakkor az emberekben megszilárdul egy szabályozott önuralmi gépezet – a fizikai erőszak elkerüléséhez folyamatos kontroll alatt kell tartanunk cselekvéseinket és számításba kell vennünk a múltban gyökerező okokat és a tetteink által befolyásolt jövőbeli következményeket is (Elias 2004:470). Ez az ún. „önkontroll-apparátus” is egyre differenciáltabbá válik, és az ösztönös viselkedés végül annyira elfogadhatatlan lesz, hogy a folytonos önellenőrzés túl sok energiát venne igénybe az egyéntől. Emiatt az egyén (végső esetben) tudatosság nélkül fojt el minden felmerülő ösztönkésztetést. Lassan minden a társas élet színpalái mögé kerül, az intimitás és a magánélet szférájába, de maga a magánélet szférája is leszűkül legközvetlenebb szeretteinkre, rokonainkra, vagy saját magunkra. Mindeközben pedig az erőszakmonopólium nem, vagy csak nagyon ritkán, szélsőséges esetekben alkalmaz fizikai erőszakot - csupán a társas viselkedés peremén áll, mintegy onnan őrzi, helyesen cselekszünk-e. A fizikai erőszak pedig egyre inkább kiszorul az elfogadható erőszakformák közül és közvetetten fejt csak ki hatását a nevelésben – ami felváltja viszont, az a gazdasági erőszak és a gazdasági kényszerek (Elias 2004).

Elias szerint tehát a test és a hozzá kapcsolódó ösztönkésztetések a szociális szégyenérzet miatt válnak fokozatosan tabuvá. Levezetése szerint azért egyértelműen társadalmi jellegű ez a szégyen, mert korábban a szégyenlősség csak az egyénnel azonos vagy az egyénnél magasabb rangúakra vonatkozott. Jó példa rá, hogy Franciaországban a királyok gyakran intim

pillanatokban fogadtak alacsonyabb ragúakat, például ágyból felkelés vagy öltözködés közben. A demokratizálódással viszont ezek az éles különbségek egyre inkább eltűntek az emberi kapcsolatokból, lassan mindenki (többé-kevésbé) egyenrangú lett, és így az egyenragúakra vonatkozó tiltó szabályok váltak érvényessé. A testi gyakorlatokat övező normákról viszont Elias leszögezi, hogy azok sosem higiéniai, vagy egyéb racionális megfontolásból alakultak úgy, ahogy. Egy ködös értelmű feszélyezettség-érzésről beszél, amely mintegy a magasabb rétegek, az udvar emberének eszköze arra, hogy eltávolítsa magát szokásaiban is a köznéptől. Ez a feszélyezettségi küszöb pedig az idők során egyre lejjebb kerül: először még csak kisebb korlátozások vonatkoznak egy-egy szokásra, majd térben is elkülönül, elrejtik a nyilvános tekintet elől (lásd: illemhelyiség), végül pedig már beszélni sem illik róla. Sok esetben az így kialakuló eljárások higiéniai helyességét utólag igazolja az orvostudomány, de Elias hangsúlyozza: ezek nem vezethetők vissza tisztán racionális megfontolásokra (Elias 2004).

A szőrtelenítés mint testi gyakorlat is beilleszthető az elias-i elméletbe, hiszen megemlíteni is kínos tabuvá csak azután vált, hogy (nyugaton) hosszú évtizedek során egyre erősebb és a test nagyobb felületére vonatkozó normává vált. Emellett a tisztaság eszméjéhez is erősen kapcsolódó szőrtelenítés történetileg szintúgy nem vezethető vissza higiéniai okokra, illetve ma sem bizonyított, hogy egészségügyileg hasznos lenne gyakorolni, sőt, vannak olyan orvosi szempontok (bőrirritáció, fertőzések kockázatának növekedése), amelyek miatt kifejezetten ártalmas lehet az egészségre ez az eljárás (Toerien–Wilkinson 2004, Peixoto Labre 2002, Obst–White–Matthews 2019). Elias elmélete magyarázatot ad a testre vonatkozó egyre szigorúbb normarendszerek kialakulására, viszont linearitásában nem számol a szokás esetleges ideiglenességével vagy változásaival. A következő fejezetben ennek a szokásnak az utóbbi évszázadban történt változásait mutatom be, s egy másik klasszikus szociológiai elméletet hívok segítségül az értelmezéshez.

2.4 A szőrtelenítés mint divat

Bár kutatásom lefolytatásához nem feltétlenül szükséges a modern szőrtelenítési szokások történetének ismerete, ahhoz, hogy a normát esetlegesen magyarázó divat-elméletet megértsük, szükséges egy rövid kitérőt tennem. Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában az 1910-es évek második felétől lett gyorsan széles körben elterjedt szokás a hónalj szőrtelenítése⁴ (K.

⁴ Dolgozatomban terjedelmi és koncepcionális okokból nem térek ki a modern kori szőrtelenítés történelmi előzményeire. Ezekhez kiváló forrás K. Horváth Zsolt (2021) hivatkozott könyve.

Horváth 2021, Hope 1982⁵, idézi Obst–White–Matthews 2019:2). A vonatkozó fogyasztási cikkekkel kapcsolatos hirdetések arra engednek következtetni, hogy ez a szokás már a 20-as évekre „normálissá” vált, ugyanis a korabeli szépségkalauzok a szőr hónaljra való eltávolítását már magától értetődőnek írják le. A láb szőrtelenítésére a hangsúly a két világháború között kerül át, és lényegében e két terület epilálása ettől az időszaktól fogva a nyugati világban „természetes” – egyedül a hatvanas évek ellenkultúrája és a feminizmus hirdették e szokások megtagadását – és normatív (K. Horváth 2021).⁶ A szeméremszőrzet eltávolítása viszont mind a fejlett világ nyugatibb felén, mind hazánkban csak a 2000-es évek elején kezdett népszerűvé, majd normává válni.

Az egész női szőrtelenítés modern korban való feltűnésének viszonylag rövid – mintegy körülbelül 130 éves – idővonala azért hangsúlyozandó, hogy tisztán lássuk, a szőrtelenítéssel kapcsolatos szabályok, elvárások és eszközök az idők során nagyon változékonyak, a maitól erősen eltérőek voltak. Emellett a történeti áttekintés arra is felhívja a figyelmet, hogy ez a norma sem volt mindig jelen a nyugati társadalmakban.

Mindemellett fontos különbséget tenni az egyes testtájak szőrtelenítése között: a láb, a hónalj, a karok, sőt, még a bikinivonal esetében is tisztán látszik, hogy a szőrtelenítés a testrészt nyilvánossá válásával lett elvárt. A szoknyák rövidülése a lábak, az ujjatlan felsők megjelenése a hónalj és a karok, a bikini pedig a bikinivonal szőrtelenítését vonta magával. Egy testtáj viszont kilóg a sorból: a 90-es éves végén, 2000-es évek elején elterjedő „brazil gyanta”⁷ egy olyan testfelület szőrtelenítését vonta maga után, amely továbbra sem látható nyilvánosan. Az

⁵ Hope, Christine (1982) Caucasian female body hair and American culture. *Journal of American Culture*, Spring 1982; 5 (1):93–99.

⁶ Magyarországon hasonló pályát futott be a szőrtelenítés, viszont kevésbé széles körben terjedt el a 20. század során. Elmondható, hogy a módszerek, eszközök és a szokás megítélése is sokat változtak a 19. század vége óta. Jól illusztrálják ezt az Arcanum Digitális Archívumában általam talált szövegek is. (A keresést az 1869-től 1957-ig terjedő időszak magyar nyelvű sajtótermékeiben végeztem a 'szőrtelenítés' keresőszó használatával. A keresés eredményeképpen összegyűjtött szövegek szisztematikus elemzése szétfeszítette volna ennek a dolgozatnak a kereteit, de a kutatás folytatásának egy lehetséges további iránya lehet.) A 1898-ban például Röntgen-kezeléstől és elektromos tüvel való szőrtelenítéstől próbálnak a szerkesztők eltántorítani egy hölgyet – ezen módszerek ugyanis ekkoriban bevett, mégis az egészségre kockázatos gyakorlatok voltak (Magyar Hírlap 1898) A századfordulón és a 20. század elején a leginkább hirdetett szőrtelenítési termékek krémek és különböző kemikáliák voltak. A szocializmus lassította valamelyest a szokás terjedését, viszont teljesen nem szüntette meg azt: „A közlekedési nehézségek sem számítanak. Hiszen még a felkelés első hetében, a tűzszünetben is jöttek hölgyek szőrtelenítésre. (...)” (Népakarat 1956). Ennek ellenére viszont a rendszerváltozás után vált csak minden nőre vonatkozó elvárássá a szőrtelenítés, így itthon mindenképpen frissebb norma, mint a nyugati világ többi országában.

⁷ A brazil gyanta népszerű szőrtelenítési eljárást jelent. Az ismert intim gyantázástól abban különbözik, hogy ilyenkor a szőr az intim rész teljes felületéről el van távolítva.

intim szőrtelenítés épp emiatt külön kezelendő más, társadalmilag közvetlenül, a láthatóságuk által befolyásolt testtájak szőrtelenítésétől.

A 130 éves múltat tekintetbe véve joggal merül fel tehát a kérdés (főleg a magyarországi normává válás viszonylagos újszerűségét szem előtt tartva) hogy amikor a női test „gyarmatosításáról” és erősen szankcionált normáról beszélnek a kritikusok (vö. pl. Sharif 2021), valójában nem egy múltó divatot támadnak-e, amely csak idő kérdése, hogy mikor tűnik el. A szőrtelenítésre vonatkozó norma és a divat mint társadalmi jelenség összehasonlításához Georg Simmel elméletét hívom segítségül, melyet az 1904-ben megjelent *A divat* című esszéjében fejt ki. Simmel gondolatmenetét az emberi természet két alapvető hajlandóságából indítja, mégpedig abból a kettősségből, amellyel a társas léthez viszonyulunk. Ez a két hajlandóság nem más, mint a vágy az egyesülésre és a vágy az elkülönülésre. Az imitáció – és a divatkövetés is kvázi mások imitálása – mindkét szükségletet képes kielégíteni: egyesíti a csoportot a divat által, de ugyanakkor el is különíti más csoportoktól, ezáltal az egyénnek az individualitás érzetét adva. Emellett a divatkövetés még többet is ad: a divat gyakori változásaival biztosítja, hogy az ember nem unja meg a megszokott sémákat (és – tehetnénk hozzá Simmelt kiegészítve – ezáltal biztosítja a fogyasztói szükségletek folyamatos újratermelését, tehát a kapitalista termelési rendszer elemi érdekét). A divatnak alapvető szerepe van abban, hogy egyes csoportok megkülönböztessék magukat egymástól. Ráadásul az imitációval az egyén könnyen eltolja magától cselekvései következményeinek felelősségét – a csoportban feloldódik az egyén és így oszlik meg az arctalan tömegben a felelősség (Simmel 1973).

De hogyan illik bele mindebbe a szőrtelenítés? Az imitáció világos: egyetlen nő sem úgy jött a világra, hogy tudta, pubertáskorától kezdve el kell majd távolítania testéről a szőrt. A fiatal lányok közvetlen és tágabb környezetük imitálását hajtják végre szinte automatikusan azáltal, hogy szőrteleníteni kezdenek. A Simmel által leírt divattal való egyezőségek sora itt viszont véget is ér. Simmel szerint ugyanis amennyiben a két hajlandóság, az egyesülési vágy és az elkülönülési vágy közül az egyik nem teljesül, már nem divatról beszélünk. A szőrtelenítés pedig széleskörben nem olyan eszköz, amellyel egyes csoportok belső egységüket erősítenék, illetve elkülönítenék vele magukat más csoportoktól.⁸ Továbbá: „Az elterjedés révén a divat saját megszűnése felé halad (...)” (Simmel 1973:484) Simmel ezen állítása a szőrtelenítésre

⁸ A testszörzet alakításának egyes elemeire, illetve módjára, például a tudatos eltávolításának vagy jól látható testtájakon való meghagyásának „variációiban” viszont megjelenhet a simmel-i értelemben vett divat-logika.

szintén nem tűnik igaznak – lásd a történeti áttekintést, mely azt bizonyítja, a szőrtelenítés széleskörű elterjedése óta is erős norma.

A megvizsgált két klasszikus szociológiai elmélet bár érdekes kapaszkodókat és értelmezési lehetőségeket nyújt a jelenség értelmezéséhez, teljeskörű magyarázattal nem tudnak szolgálni. A divatkövetés mechanizmusainak megértése alapjaiban világít rá az imitáció szociálpszichológiai jelentőségére az életünkben, viszont a simmel-i divatfogalom alapján a szőrtelenítést inkább általános normának írhatjuk le, mint divatjelenségnek. Az elias-i civilizációs megközelítés egy nagyobb gondolkodási keretet nyújt valójában minden modern testi szokásunk megértéséhez, ekképpen a szőrtelenítéshez is, viszont a szokások kialakulásának nemi vonatkozásaira és eltéréseire nem tér ki. Mivel nemi alapon erősen elkülönült normáról beszélünk, a már említett feminista hagyományhoz kell nyúlnom a megértés további mélyítéséhez.

2.5 A feminista nézőpont

A testi gyakorlatok legtöbbje nemek szerint eltérést mutat. Legszembetűnőbben ezt a szépségipar főként nőkre irányuló termék- és reklámáradata mutatja, és ehhez hasonlóan a szőrtelenítés gyakorlata is erősen különbözik, ha nemek szerinti elkülönítésben vizsgáljuk. A korábban bemutatott kvantitatív adatok is közel determinisztikus kapcsolatot mutattak a szőrtelenítés gyakorlása és a nem (esetükben nő) között. Férfiakra ez a norma viszont nem vonatkozik – sőt, néha talán éppen az ellentettje igaz (de erről a későbbiekben még szót ejtek). A fent tárgyalt lehetséges elméletek pedig a norma nemi alapú különbségeire nem adnak magyarázatot, a témát tehát gender-szempontról érdemes és szükséges vizsgálni.

Minden, ami a szőrtelenítés normájához kapcsolódik, elsősorban nemek által meghatározott. Elég arra gondolni, hogy teljesen más társadalmi percepciója van annak, ha egy férfi eltávolítja mondjuk a lábszőrzetét, vagy ha egy nő teszi ugyanezt. De nemcsak a gyakorlat különböző – a gyakorlatok társadalmi értékelését és a kapcsolódó attitűdöket is nemek szerint eltérően ítéljük meg és maguk az attitűdök is hatalmas eltéréseket mutathatnak nemek szerint. Már Simone de Beauvoir is azzal kezdi nagyhatású művét, mely a feminizmus egyik – bár sok tekintetben már meghaladott, mégis megkerülhetetlen – alapműve lett, hogy felteszi a kérdést: egyáltalán miért szükséges a 'nőkérdéssel' foglalkozni (Beauvoir 1969). A gender-témákkal foglalkozók azóta is gyakran szükségét érzik, hogy alátámasszák érdeklődésük tárgyának jogosságát. Mára azonban Beauvoir kérdése átalakult: most már inkább az a kérdés, hogy miért foglalkozunk *még mindig* ezzel a témával, mikor a nyugati társadalmakban már megvalósult a jogegyenlőség

férfiak és nők között, és megszűnni látszik sok egyéb hétköznapi egyenlőtlenség is. A válasz e kérdésre éppen az, hogy a látszat ellenére továbbra is fennállnak olyan társadalmi egyenlőtlenségek a nemek között, amelyekkel érdemes foglalkozni, hiszen erősen hatással vannak arra, ahogyan éljük a hétköznapijainkat és megtapasztaljuk a világot (Bourdieu 2000) – és ez a legapróbb, leghétköznapiabb területeteken is megmutatkozik, mint amilyen például a testszörzethez való viszony.

Bourdieu ezen egyenlőtlenségek egyik mozgatórugóját *szimbolikus erőszak*nak nevezte, amely a szerző által „férfiuralomnak” nevezett társadalmi-hatalmi berendezkedési viszony alapja és amelynek felismerése hozzájárulhat az egész férfi-női egyenlőtlenségrendszer megértéséhez. A szimbolikus erőszak létrejöttének az a nőkbe ivódott diszpozíció teremti meg a lehetőséget, miszerint *„Az alárendeltek az uralkodók szemszögéből megalkotott kategóriákat vonatkoztatják a hatalmi viszonyokra, természetesnek láttatva ezeket.”* (Bourdieu 2000:43). Ez a gondolatmenet vezet a nőknél gyakori „önkisebbitéshez”, de a nők saját testükkel való általános elégedetlensége is ennek a berögződésnek egy szimptomája. *„A jelképes erőszakot az elnyomott hozzájárulása iktatja be; nincs módja az elnyomónak (tehát az elnyomásra) nemet mondani, ha egyszer elgondolni őt, elgondolni önmagát, pontosabban kettejük viszonyát csakis a megismerés vele közös eszközeivel képes, s ezek, mint a hatalmi viszonyrendszer megtestesülései, ezt a relációt természetesnek mutatják”* (Bourdieu 2000:44). A szimbolikus erőszakot természetesen nehéz tetten érni és „szelídsége” miatt gyakran még az áldozatok sem érzékelik jelenlétét. Szintén bourdieu-i terminussal élve a szimbolikus erőszak főként a *rikítóan hétköznapi* jelenségekben lelhető fel a leginkább. A testek, és kifejezetten a női testek megjelenésének és megjelenítésének szabályozása is rikító hétköznapisága miatt alkalmas tehát, hogy bemutassuk rajta a szimbolikus erőszakot, illetve maga a szörtelenítés, mint már megállapítottuk, gyakran a saját test javítására tett intencióval történik, így még inkább beleilleszkedik a Bourdieu által felhozott „klasszikus” példába, a nők saját maguk lekicsinylésébe és a magukévá tett leértékelő nőképbe (Bourdieu 2000). Bourdieu szerint továbbá a szimbolikus erőszak „testi kényszerré válik”, idézem: *„a férfiuralomnak jóval kevesebb köze van a tudathoz, mint a testhez, illetve a tudatalatti testiséghez. (...) Legszerencsésebbnek a „testi korlátozottság” fogalmát tartom, hiszen jól kifejezi, hogy a nők tulajdonképpen testük révén szolgálják az uralmi helyzetben lévőket, és testük révén járulnak hozzá alávetettségük újratermelődéséhez (...) A férfiuralomnak pedig éppen az a lényege, hogy a nőt testi mivoltában, pontosabban a férfitekintet által intézményesített, illetve ezt szolgáló testi mivoltában konstituálja.”* (Hadas 1994:48). A szörtelenítés, mint egy a „férfitekintet által

intézményesített” testre vonatkozó norma tehát tökéletesen alkalmas példája napjaink nemi alapú különbségeinek és a szimbolikus erőszaknak a bemutatására.

A feminista nézőpont tehát elemi részét adja a testi szokások (köztük a szőrtelenítés) megértésének, ugyanis egy olyan relációrendszerben vizsgálja a szokást gyakorlókat (tehát a nőket), amely számol és épít a nemek közötti egyenlőtlenségekre és ezen egyenlőtlenségek gyakori reflektátlanságára.

2.6 A femininitás és a szőrtelenség

Nagy szerepet játszik minden ember gondolkodási kereteiben, ideértve a szőrtelenítési norma vonatkozását is, a femininitás és a maszkulinitás mintaképe. Ezek olyan elképzelések, amelyek előíró jelleggel meghatározzák, hogy milyennek kéne lennie egy férfinak és egy nőnek – más szóval preskriptív sztereotípiák. Ezek a sztereotípiák pedig befolyásolják a társas érintkezéseinket, de a saját magunkról alkotott képünket is. Jelenleg a szőrtelenítés terén férfiakra vonatkozó szabályozás kizárólag az arcszőrzet és a hajhossz esetén van - bár ezen szokásokat is erősen befolyásolja a divat (és ezesetben, ha csak néhány történeti emlékre pl. a Kossuth-szakállra gondolunk, már felfedezhetjük a simmel-i divatelmélet beigazolódását) és az adott szűkebb társadalmi közeg (például más normák vonatkoznak egy közéleti szereplőre, mint egy könnyűzenei előadóra) (K. Horváth 2021). Emellett a pubertáskorban megjelenő arcszőrzet a fiúkat egyenesen büszkeséggel tölti el – mindez azt mutatja, hogy a társadalom a férfiak szőrzetét helyénvalónak, férfiasnak tartja. A férfi „ideál” tehát bizonyos mértékig mindenképpen szőrös. Nem így a nőknél: a női test mondhatni egész felülete szabályozás alatt áll e tekintetben. Különböző testrészek különböző mértékű szigor felügyelete alatt állnak, de a norma általános: a Nő szőrtelen. Ne feledjük viszont, hogy *„ami a történelemben látszatra örökkévaló, igazából a megörökítés munkájának gyümölcse”* (Bourdieu 2000:7), tehát a femininitás és a maszkulinitás esetében sem állandó mintaképekről beszélünk, hanem az aktuális társadalom értékrendjének lecsapódását láthatjuk benne.

A sztereotip nemi szerepelvárások jelenleg ellentétpárként működnek. Az ellentétesség konstrukciójának megértése elengedhetetlen ahhoz, hogy a szőrtelenítési norma nemi elkülönülését megértsük és fordítva: a szőrtelenítés kizárólag nőkre vonatkozó előírásának vizsgálatával rávilágíthatunk a nemi szerepek dichotómiájára. Ha ezen két kategóriában kívánunk gondolkodni, s elfogadjuk, hogy a nőiesség megléte kizárja a férfiasságot és fordítva, annyiban a legtöbb emberi jellemvonást vagy a női vagy a férfi kategóriába vagyunk kénytelenek sorolni. Ez magában viszont eléggé differenciálatlan, „fekete-fehér” képet fest az

emberi személyiségről. Ráadásul számos egyenlőtlenség is ennek a típusú gondolkodásmódnak (is) köszönhető, például az, hogy „hagyományosan” a gyermekekről való gondolkodás kizárólag a női szerepkörbe tartozik bele – méghozzá, mivel a két kategória kizárja egymást, valójában egymás ellentétei, így az említett cselekvés kifejezetten „férfiatlanná” vált. Ugyanígy éleződött ki a megalkotott ellentétpár közötti különbségben a szőr kérdése. A nőknek biológiailag kevesebb és vékonyabb szálú a szőrzete a férfiakénál. Ez az alapvető tulajdonság fejlődött tovább a mai két végletet ismerő állapotához: a nőn egyáltalán nincs szőr, míg a férfin annyi van, amennyi csak lehetséges (Lipsitz Bem 2008). A nemi szerepkörök polarizációja viszont nemcsak az előző példához hasonló egyenlőtlenségekhez járul hozzá, hanem olyan – valójában mindkét nem számára nehezen elérhető vagy elérhetetlen követendő mintákat ad, melyek – s most korlátozzuk kizárólag a test dimenziójára ezen előírások vizsgálatát – a korábban tárgyalt testkép-problémákat okozhatják.

Érdekes és a primer kutatás eredményei között is szóba kerülő téma még az, hogy a nők társadalmi értelemben gyakran gyermekinek vannak feltüntetve. Ez a hagyományos nemi szerepekben is megjelenik olyan jegyekben, mint az ártatlanság és a kedvesség, melyek tipikusan elvártak a nőktől, de a szőrtelenítés és különösen az intim szőrtelenítés terén kifejezetten releváns ez a meglátás. Ugyanis a pubertás előtt álló lányok az egyedüli nők, akik nem rendelkeznek szeméremszőrzettel. Az az elvárás tehát, hogy a nők legyenek szőrtelenek mindenhol, ideértve az intim részeket is, úgy tűnik, mintha a nők felnőttkorúságát tagadná meg azáltal, hogy meg kívánja fosztani a nőket a felnőttkor fizikai jegyeitől. Ezáltal létrejön még egy párhuzam: a nő gyermeki, a férfi felnőttkorú (Peixoto Labre 2002).

Nem lehet elégszer hangsúlyozni viszont, hogy a nemek viszonyainak megingathatatlanságának (és így a szőrtelenség normájának is) egyik fő okozója éppen e viszonyok dehistorizáltsága. Hajlamosak vagyunk ugyanis (s a fent említett sztereotip szerepkörök sem segítenek ennek a gondolkodásmódnak a megváltoztatásában) állandóként vagy akár természetesként gondolni a fennálló viszonyokra. A történelmi és evolucionista megközelítések főként a regnáló patriarchális berendezkedést és férfiközpontú gondolkodást támasztják alá, így az elvárt viselkedésmóddal szembeni engedetlenség szubverzió, jelképes cselekedet is lehet (Bourdieu 2000). Talán épp e jelképes cselekedetek eredményeképp is, de mindenképpen saját bőrünkön is tapasztaljuk, hogy a tradicionális szerepmegosztásnak számos eleme éppen változóban van. A testszőrzethez való viszonyulás és az ezzel kapcsolatos gyakorlatok terén is látszanak változások az elmúlt években: a nyilvános terekben egyre gyakrabban jelennek meg szőrtelenítő férfiak illetve szőrzetüket látható helyeken meghagyó

nők. Ezek annyira friss változások, hogy a témával kapcsolatos szakirodalom is alig reflektál még rájuk, viszont primer kutatásom eredményeit különösen érdekes lesz ennek fényében értékelni.

Összességében két kérdés merül fel: egyrészt a szőrtelenítés terén normaszegő nők mennyire a tudatos szubverzió céljából szegik meg az előírásokat, másrészt pedig hogy mindennek milyen ára van a társadalmi megítélésük tekintetében. Előbbire a saját kutatás eredményeinek vizsgálatánál még reflektálni fogok. Ahhoz viszont, hogy az említett, a konformitást erősítő „fizetendő árat” jobban megértsük, a szőrtelenítés esetében a normaszegést követő szankciókat kell megvizsgálunk.

2.7 Normakövetés, normaszegés és szankciók

Kevés kutatás készült még arról, hogy milyen magyarázatokat adnak maguk a nők saját normakövetésükre a szőrtelenítés terén. A legrelevánsabb mindenképpen Toerien és Wilkinson (2004) az Egyesült Királyságban készült kvalitatív kutatása, amely sajátos módszertant alkalmaz: önkitöltős kérdőívekben nyitott kérdésekre adott válaszokat kvalitatív módon elemeztek – a kutatás az így keletkezett nagy mintaelemszáma (N=678) és kvalitatív módszertana miatt az azóta eltelt 20 év ellenére is értékes betekintést enged a nők gondolkodásmódjába a témát illetően.

A szerzőpáros a kérdőívekből kinyert eredményeket aszerint elemezi, hogy a szőrtelenítési norma főbb elemeit próbálja meg felfedni. Eszerint négy fő témát nevez meg, melyek vizsgálatával jobban megérthetjük a normakövető magatartást: vonzerő (attractiveness), puhaság (smoothness), higiénia és tisztaság (hygiene and neatness) és nőiesség (femininity). Mindezen témák fölött átívelő vezérelvként pedig a kutatók megfigyelték a dichotómiát, miszerint a szőrtelenség pozitív, míg a szőrösség negatív jelentést hordoz (Toerien–Wilkinson 2004).

Vonzerő tekintetében a kérdezettek kifejtették, hogy a szőrtelenítés jó megjelenést biztosít, de jelentős részük ezt úgy fogalmazta meg, hogy a külsőt a szőrtelenítés javítja (pl. „*making a woman 'look better'*”) (Toerien–Wilkinson 2004:74). Ennek kapcsán többen írtak le olyan tapasztalatokat, mikor a környezetüktől (ismerőstől, iskolatárstól, családtagtól) olyan negatív megjegyzést kaptak, amely megerősítette őket abban, hogy a szőrösséget csúnyának tartásák. Ezen elbeszélésekre jellemző a részletgazdagság, amely az emlék élénkségére utal. Felvetődik továbbá, hogy egy szőrös nőt a kérdezettek állatiasnak, állatszerűnek, vadnak tekintenek (pl.

„look like a cave man” „look like a gorilla”) (Toerien–Wilkinson 2004:75). Kiderül, hogy a szokás történelmi kialakulásához hasonlóan (ami a testfelület láthatóvá válása nyomán fejlődött) a körülmények, elsősorban a ruházat is befolyásoló hatással vannak a szőrtelenítési szokásokra: több nő a szőrtelenítéssel kapcsolatos legjobb dolognak azt hozta fel, hogy szőrtelenítés után szabadon hordhat kivágottabb ruhákat és nem kell magát ’kellemetlenül éreznie’. A puhaság érzetét spontán említette a minta mintegy harmada, továbbá itt is felmerültek olyan társas tényezők, amelyek pozitívan megerősítették a szőrtelenítés helyességét vagy negatívan szóba hozták annak hiányát. Ugyanígy több, mint a nők harmada viszont a szőrtelenítést, mint sok időt igénylő, örökké ismétlődő folyamatot írták le. *„kicsit olyan, mint a házimunka – soha sincs teljesen kész”* (Toerien–Wilkinson 2004:77). A higiénia és tisztaság megjelenéseinél a szőrtelen női test mint friss, tiszta és higiénikus jelent meg, míg a szőrösséget a koszosassággal, a higiénia hiányával és a tisztátalansággal asszociálták, a szőrösséget többször is gusztustalannak nevezve.

A nőiesség szempontjából azt látjuk, hogy a dichotómia a szőrtelent a nőiességgel, míg a „szőröset” a férfiassággal asszociálja. Mint a többi kategóriánál, itt is számos olyan történetet találunk, amelyben a kérdezettek olyan pillanatokról számolnak be, amikor valaki megszólta őket e tulajdonságukért. A nőiesség aspektusából különösen fájóan emlékeztek egyesek vissza arra, mikor férfinak nevezték őket, továbbá többen arról számoltak be, hogy a megszólások különösen a nemükre irányultak s egy nőtől elvárt dologként láttatták a szőrtelenítést. Néhányan viszont felvetették, hogy abban az esetben, ha a társadalom attitűdjei megváltoznának, szívesen abbahagynák a szőrtelenítést. Az egyik kérdezett azt mondta, az, hogy felhagyott a szőrtelenítéssel számára *„szabadságot jelent a nőiesség zsarnoksága alól... most önmagamért vagyok én és nem másért, nem alkalmazkodom a nőiesség patriarchális konstruktumához és van jobb dolgom, amivel töltsem az időm!”* (Toerien–Wilkinson 2004:80).

Az angol kutatásból két fő tanulságot vonhatunk le: egyfelől megállapítható, hogy számos nőt ért már verbális bántalmazás vagy egyéb negatív szociális élmény a szőrtelenítés vagy annak elmulasztása kapcsán. Bár a szankciók „csupán” szóbeli figyelmeztetések, megrovások voltak, a kérdezettek mégis gyakran közvetlen kapcsolatot vontak azok elhangzása és a szokásaik megváltoztatása között. Emellett pedig, bár a kutatásban ismertetett „megszólások” súlyát könnyű lenne bagatellizálni, fontos leszögezni, hogy az ember alapvető szükséglete a közösséghez való tartozás – épp ezért az elutasítottság és az idegenség érzése viselkedési, érzelmi és fizikai problémákhoz is vezethetnek (Kurzban–Leary 2001). Ezt az alapvető szükségletet figyelembe véve pedig jól látható, mit is jelent valójában az egyén (vagyis a nő)

számára a szőrtelenítés esetén a normaszegő viselkedés egy olyan társadalomban, ahol mások nyíltan hangot adhatnak efelőli nemtetszésüknek: a kirekesztődés lehetőségét és a társas megbecsültség csökkenését. Másfelől láthatjuk, hogy a nők maguk is negatívan gondolkoznak saját testszőrzetükről. Ez azt mutatja, hogy a kérdezettek eltérő mértékben bár, de internalizálták a normát: vannak, akik „lázadóbban” állnak hozzá, például panaszkodnak róla vagy megkérdőjelezzik azt (a normakövetés ellenére), míg mások a pozitív hatásait domborítják inkább ki. Összességében még mindig keveset tudunk arról, hogy a nők hogyan értelmezik és magyarázzák saját, a szőrtelenítéssel kapcsolatos normakövető vagy éppen attól eltérő gyakorlataikat, illetve a környezetük erre adott reakcióit – kutatásom az ezekről rendelkezésre álló tudásunkhoz szeretne hozzájárulni.

2.8 Összefoglaló az elméleti részhez

Összességében elmondható tehát, hogy a szőrtelenítés az adott testrészek láthatóvá válásával fokozatosan terjedt ki végül a női test szinte egészére – ez megerősíti azt, hogy a szőrzet eltávolítása erősen társadalmilag meghatározott. A láthatósággal való összefüggés alól kivételt képez a mintegy negyed évszázada megjelent teljes intim szőrtelenítés, amely egy a nyilvánosság előtt továbbra is rejtett testtáj normatív szabályozását jelenti. Éppen különállósága és kivételes intimitása miatt az intim szőrtelenítés témájának érdemes volna külön kutatást szentelni – jelen kutatás kereteiben ennek vizsgálatára viszont nem lesz lehetőségem.

A testszőrzettel kapcsolatos normatív elvárások radikálisan különböznek a nők és a férfiak esetében: a szőrtelenség követelménye kizárólag a nőkre vonatkozó, az egyén női minőségéhez szorosan kapcsolódó elvárás. A szőrtelenség a nőiességgel összekapcsolva pozitív attribútumként és a test fejlesztésének, jobbá tételének eszközeként jelenik meg, míg a szőrösség negatív, visszataszító elem mind a nők saját, mind a társadalmi környezet nők által észlelt értékelésében.

Azt is le kell szögezni, hogy nem minden nő „szeret” szőrteleníteni – a szőrtelenítés elmulasztását viszont olyan szankciók, főleg verbális bántalmazás, beszólás, megjegyzések, követik, amely az ember egyik legmélyebb félelmét, a kirekesztődés, a közösségből való kizárás lehetőségét vetíti előre, így erős mentális korlátja lehet a normaszegő viselkedésnek (Kurzban–Leary 2001). Az is látható viszont, hogy napjainkban a hagyományos nemi szerepek dinamikusán változnak az élet minden terén: nincs okom tehát azt feltételezni, hogy a szőrtelenítés terén ez másképp lenne. A továbbiakban primer kutatásomat ismertetem, amely a

norma jelenlegi megítélését, a szőrtelenítéssel kapcsolatos attitűdöket és értelmezéseket vizsgálja fiatal nők körében.

3. Módszertan

Saját kutatásomban a következő kutatási kérdésekre kerestem a választ: Milyen különbségek mutatkoznak a nőknek- és a férfiaknak szánt szőrtelenítési eszközöket hirdető reklámok retorikájában, képvilágában és emberképében? Milyen jellegzetes attitűdökkel rendelkeznek a nők, illetve megélésük szerint a társadalom a szőrtelenítés terén? Hogyan magyarázzák a nők saját szőrtelenítésre vonatkozó gyakorlataikat? Milyen tipikus élmények övezik a szőrtelenítést társadalmi és egyéni szinten és ezen élmények mely aspektusainak hangsúlyozása jellemző? Mindezek alapján elkülöníthetők-e eltérő típusok a testszőrzet eltávolításához való viszonyulásban és az ahhoz kapcsolódó értelmezésekben? Milyen szankciókat tapasztalnak a nők a szőrtelenségre vonatkozó norma megszegésével kapcsolatban? Hogyan látják a női és férfi szőrtelenítés eltéréseit és mennyire kötődik számukra a szőrtelenség a nőiességhez? A résztvevők érzékelése szerint van-e változás a szőrtelenségi norma megítélésében a társadalomban?

Saját kutatásomban kétféle kvalitatív módszerrel dolgoztam: kvalitatív szövegelemzést és fókuszcsoporthoz elemzést készítettem. A vonatkozó attitűdök feltérképezésére, illetve további kutatási kérdéseim megválaszolására a fókuszcsoporthoz módszer tűnt a legalkalmasabbnak: a téma erős társadalmi befolyásoltsága révén nem egyes emberek részletes tapasztalataira voltam kíváncsi, hanem azokra a sokféle érvekre, viszonyulásokra és a beszélgetések során létrejövő dinamikákra, amelyek a való életben is jellemzik a szőrtelenítésről szóló döntéseket és diskurzusokat. A kvalitatív szövegelemzés keretein belül pedig reklámokat elemeztem, mivel a média általában – és azon belül a reklámok – egyszerre bemutatják és formálják a társadalomban megjelenő viszonyulásokat, tipikus érveket bármilyen témával kapcsolatos diskurzusokban. Emellett a szőrtelenítés témája a közösségi médián kívül a legerősebben talán a reklámokban jelenik meg. A reklámelemzésnek kutatásomban előkészítő szerepe volt: segítette a fókuszcsoporthoz vezérfonalának kidolgozását és a téma tágabb körben való megjelenésének megismerését.

A szövegelemzés korpuszát 9 darab 2022 óta megjelent, szőrtelenítési eszközt bemutató reklám adta. Az elemzésre kerülő reklámok a televízióban jelentek meg és egy internetes oldalról⁹

⁹ <https://www.youtube.com/@reklamgyujto>

gyűjtöttem össze őket. És bár a televízió médiaszerepe napjainkra igencsak lecsökkent, ezen reklámok nemcsak ott, hanem a YouTube-on is megjelentek videók előtti hirdetés formájában. A reklámokat szakértői mintavétellel választottam ki, ugyanis televíziós archívum nem létezik a kereskedelmi csatornák adásaiból. Emiatt a mintavétel nem volt egyszerű feladat, viszont a már említett internetes oldalon a 2022 óta megjelent videókban szereplő összes releváns reklámot elemeztem.

Kilenc olyan releváns reklámot találtam, melyek 2022 és 2024 között jelentek meg visszatérően a televízióban és az interneten, tehát a fókuszcsoporton részt vevő alanyaim (hozzám hasonlóan) feltehetően találkoztak már egyikkel-másikkal az utóbbi években – és azok így hatással lehettek a szőrtelenítéssel kapcsolatos elképzeléseikre. Lista vagy archív reklámtár híján nehéz megbecsülni, hogy a vizsgált időszakban hány ilyen reklám jelenhetett meg Magyarországon, a kereséseim alapján viszont a mintám viszonylag átfogónak mondható. A reklámok közül hat darab női-, míg három férfi szőrtelenítési eszközöket mutat be. A szövegelemzés olyan különbségekre mutatott rá, amelyeknek aztán a fókuszcsoportos beszélgetések során is külön blokkot szenteltem.

A második kutatási részhez a szövegkorpuszt három körülbelül másfél órás fókuszcsoportos beszélgetés átiratai adták. A résztvevők egyetemi hallgató, fiatal (18-30 éves) nők voltak. Mindegyik csoportban önkéntesen vettek részt az alanyok. Két csoport károlis hallgatókból állt, a harmadik pedig vegyesen tartalmazott károlis hallgatókat és külsős diákokat. Az első két csoportban 10-10 nő vett részt, míg a harmadikban 8. A mintavétel részben önkiválasztós volt, részben pedig célirányos.¹⁰ A létrejött minta homogénnek tekinthető, amennyiben hasonló korú és élethelyzetű (Budapesten tanuló egyetemista) nők alkották. A beszélgetésekről hang- és videófelvétel készült, amelyhez a résztvevők írásos beleegyezésüket adták. Amennyiben a beszélgetésekből idézek, azt név nélkül teszem, kivéve a párbeszédes részeknél – itt minden felszólalóhoz álnevet tüntetek fel az anonimitás megőrzése érdekében.

Az átiratokat az Atlas.ti nevű program segítségével kódoltam, a beszélgetéseket kódonként elemeztem. A három beszélgetést együtt elemeztem és helyenként jelzem a továbbiakban, amennyiben volt közöttük különbség. Összesen 15 kód jött létre, melyek különböző szempontokból segítenek vizsgálni az elhangzottakat. Szándékoltan kevés, általános kódot hoztam létre, amelyek alá hosszabb szövegrészeket rendeztem be. Ezek a kódok nagyobb

¹⁰ A két károlis csoportba a BTK hallgatói minden megkötés nélkül jelentkezhettek, míg a harmadikba a szélesebb merítés érdekében a közösségi médián keresztül kerestem kifejezetten más területen tanuló hallgatókat is.

témákat ragadnak meg és járnak körbe a hozzárendelt idézetek sokfélesége által. Több idézetet is besoroltam viszont több különböző kód alá – számos megnyilvánulást a komplexitása miatt nehéz volt ugyanis egyetlen kategóriába sorolni.

3.1 Célcsoport és a kutatás korlátai

A fókuszcsoporthoz kutatás nagyságrendjéből fakadóan a célcsoportot nem általában a nők, hanem a fiatal egyetemista nők képezték. Így a homogénebb közegben bár kevesebb eltérő nézőpont ütközött, de a normakövetési logika jobban megfigyelhető volt. Emellett a fiatalok véleménye különösen fontos, hiszen ebből látjuk igazán azokat a változásokat, amelyek a társadalomban jelenleg zajlanak.

Mindegyik csoportban előfordult, hogy néhány résztvevő már ismerte egymást – azt állapítottam meg, hogy a beszélgetés menetére, könnyedségére kifejezetten jó hatással voltak a korábbi ismeretségek az érintettek esetén. Mivel bizalmi témáról van szó, azok, akik ismertek valakit a csoportból, úgy tűnt, könnyebben megnyílnak intimebb témák kapcsán is. Ezzel szemben viszont a nem érintett, tehát az egyedül érkező résztvevők nyitottságára, fesztelenségére ezek a korábbi ismeretségek negatív hatással lehettek. Továbbá nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy az egy egyetemről érkező résztvevők nem teljesen idegenek egymás számára: ez szintén visszavethette egyesek bátorságát a téma intim, bizalmas mivolta miatt.

Bár szűrőkérdőívet nem vettem fel előzetesen a résztvevőkkel, a beszélgetések során kiderült, hogy a legtöbben alapvetően normakövető életmódot folytatnak a szőrtelenítés terén. Volt is olyan záró kör, amikor külön felmerült az igény, hogy heterogénebb csoporttal még színesebb lett volna a beszélgetés. A szőrtelenítés terén valójában csak a szerencsén múlt, hogy milyen attitűddel és szokásokkal rendelkező résztvevők fognak megjelenni.

A fókuszcsoporthoz kutatásban felhasznált minta (N=28) igen kicsinek mondható, viszont a teoretikus szaturáció bizonyos kérdések megbeszélése körül így is mutatkozni kezdett. A minta homogenitása inkább az, amely korlátot szab annak, hogy még több(féle) nő véleményét, tapasztalatait, attitűdjeit megismerhessük, viszont jelen keretek között a széles társadalomban megjelenő összes tapasztalat feltérképezése nem is volt cél. Korlát még, hogy a férfiakra vonatkozó részek csupán női szempontokat, nők által érzékelt adatokat tartalmaznak. Bár ebben az esetben a női tapasztalatok feltérképezése volt a cél, ezen hiányosság pótlása érdekében érdekes volna megismételni a fókuszcsoporthoz kutatást csak férfi résztvevőkkel. Továbbá, mint minden kvalitatív kutatásnál, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy én magam, a kutató is a

társadalom tagja vagyok, ekként a résztvevőkhöz és az olvasókhoz hasonlóan vannak személyes megfigyeléseim, érzéseim a téma kapcsán, viszont ezen tényezők befolyásoló hatását a szakmai lektorálás és a folyamatos önreflexió által igyekeztem kiküszöbölni.

4. Eredmények

4.1 Reklámalelemzés

A korábbi kvantitatív eredmények ismertetésével láthattuk, hogy a nyugati világban erősen szankcionált és már-már az egész testre vonatkozó norma a szőrtelenség. Arról viszont, hogy mi közvetíti a normát a nők felé, még nem ejtettem szót. Mint ahogy a történeti áttekintés során a korabeli reklámokra is támaszkodtam K. Horváth (2021) és néhány saját gyűjtés nyomán, próbálva nyomon követni a szokás normalizálódását, jelenkori vizsgálatomban is a médiára (is) hagyatkozom. A média hatását ugyanis nem lehet túlhangsúlyozni az életünkben. A közösségi média, a minden szabad városi területet beborító plakátok, a filmek és a televízió átszövik és észrevétlenül formálják nap mint nap a világról alkotott képünket. Nincs ez máshogy a testképek és a szépségideálok esetében sem.

A reklámoknak nem csupán az elhangzott szövegét, de a képi és az egyéb hang-elemeit is vizsgáltam. Az elemzett reklámok hosszúsága 13 és 30 másodperc között mozog, és valójában összesen három különböző céghez tartoznak – a nőknek és a férfiaknak szánt termékek hirdetése között ennek ellenére azonos gyártón belül sincs átfedés. Hasonlóságot csupán az azonos terméket vagy termékcsaládot hirdető reklámok között találtam.

A reklámban szereplő emberek számát tekintve két típust különböztettem meg: az egyikben egy-két főszereplő van, míg a másikban több, egyenlő ideig mutatott szereplő. Az első típusú reklámok a kevés szereplővel inkább személyesebb hangot ütnek meg, míg a többszereplősekre az a jellemző, hogy a bemutatott emberek sokfélék, így egy általánosabb közönséghez szólnak, kollektívebbek és ezzel azt mutatják implicit módon, hogy mindenkinek ugyanakkora szüksége van az adott termékre, és mindenki ugyanúgy tudja azokat használni. A férfiaknak szánt reklámokból kettőben feltűnik ugyanaz a szfinx fajtájú kopasz macska, egyben pedig a főszereplő férfi kislánya. A nőknek szánt reklámok egyikében pedig feltűnik egy férfi, aki a főszereplő nő párja – ezen az eseten kívül minden más szereplő felnőtt vagy fiatal felnőtt nő.

A legtipikusabb helyszínek a felvételekben a fürdőszoba, a hálósoba és a nappali, viszont a nőknek szánt reklámokban nagyobb a változatosság. Itt feltűnik egy edzőterem öltözője, egy medence, egy tengerpart, egy stúdió és egy elegáns terem is. Ezek mind különböző szituációkra

utalnak (pl. strandolás, fontos hivatalos esemény, edzés stb.) amelyekben 'indokolt' lehet szőrteleníteni. A hálószoza és a fürdőszoba pedig nyilván az aktus intimitását mutatják, amely mind a két nemre igaz. Ami viszont érdekes, hogy a férfiaknak szánt két különböző termék reklámjában is megjelent a gyerekszoba, mint helyszín, míg ez a nőknek szántak egyikére sem volt igaz.

Érdekes különbség volt, hogy milyen módon jelenik meg vizuálisan a szőrzet a különböző nemeknek szánt reklámokban. A hat női reklámból háromban egyáltalán nem látszódott szőr: az egyikben egy 3D animáción láttunk néhány szőrszálat, amint az adott termék éppen eltávolítja azokat, a másik kettőben pedig ha lassítva nézzük, halványan kivehető némi szőrzet, de teljesen elképzelhető, hogy ez az átlag reklámfogyasztónak a gyors vágások és a nehezen láthatóság miatt fel sem tűnik. A férfiaknak szánt reklámokban ellenben minden esetben megjelenik a szőr: az egyikben sokkal kevésbé markánsan, mint a másik kettőben, itt ugyanis csak a borotvahabbal fedett borostát láthatjuk, a többiben viszont a szakállak egész közeli mutatóján át a mellkasi szőrzeten keresztül a hátszőre is látszik a szereplő férfiaknak. Meg kell viszont jegyezni, hogy a férfiaknál is tabunak számítóbb testtájakat, például a fület vagy az orrot ezekben a reklámokban sem mutatják szőrösen. Mindenesetre vizuálisan erősen eltérnek a férfi és a női reklámok a szőrzet bemutatásának tekintetében: míg az egyikben szinte nincs, vagy akkor is csak rejtett, alig észrevehető módon, addig a másikban egy állandó és folyamatosan visszatérő, egészen közeli felvételekkel mutatott eleme a reklámfilmnek. Érdekesség továbbá, hogy az intim területek szőrtelenítését a nőknél sokkal inkább be merték mutatni a reklámok vizuálisan, mint a férfiaknál.

Mint minden másban (bár ez a minta szűkösségére is utalhat), a reklámok színvilágában is azt tapasztalhattuk, hogy a női reklámok sokkal nagyobb változatosságot mutatnak. Míg a férfi reklámokban a hideg színek, egyik esetben inkább a kék, a másik esetben inkább a zöld domináltak, addig a nőknél a kék, a halványrózsaszín, a lila, a szürkészöld, a citromsárga, a mályva és a melegebb tónusú barnább árnyalatok is megjelentek. A színpaletták termékenként mutattak eltérést és igen különbözőek voltak egymástól.

A legnagyobb eltérést viszont az mutatta, hogy milyen testtájakat szőrtelenítettek az adott felvételben és mivel. A férfiaknál a legjellemzőbb testtáj az arc volt és a mellkas, viszont megjelent még a has, a hónalj, a nyak, az áll, az orr, a fül, a hát és az intim területek is. Itt minden esetben a reklámozott termékkel történt a szőrtelenítés. A nőknek szánt termékek esetében egész mások voltak a bemutatott testrészek: a legjellemzőbbek a lábszár, a hónalj és a bikinivonal, de ezek mellett még a comb, a has és a bajusz jelentek meg. Itt is az volt a

legjellemzőbb, hogy a hirdetett termékkel mutatták be a szőrtelenítést, viszont egy reklámban negatív példaként bemutattak gyantázást és borotválkozást is ugyanezek a testrészek.

Maguk a reklámokban elhangzott szövegek is nagyon különbözőek. A férfiaknak szántakban a beszédmód minimalistább, határozottabb és célratörőbb, a nyelvezet az eszköz praktikus oldalára fókuszál. Ezzel szemben a női termékek gyengédebb stílust használnak, jobban az érzelmekre és a kényelemre hivatkoznak, emellett az önkifejezés és a szőrtelenítési élmény is nagy szerepet kap. A szövegek fő üzenete is más: a férfiaknál a gyorsaság, a hatékonyság és a termék sokoldalúsága áll a középpontban, míg a nőknél az ápoltság, a kényelem és az esztétika, ami ki van emelve. Alapvetően a teljesítmény, ezáltal az aktív cselekvés és az élmény, a tapasztalás, tehát a passzivitás állnak egymással szembe. Érdekes továbbá, hogy a női szövegek egyfajta képzelt közösséget festenek és a célközönséget ebbe invitálják (pl. „élvezd te is”), míg a férfiaknál az egyéni használat van kiemelve. A képek viszont ezzel ellentétesek – a férfi reklámokban összességében több férfi tűnik fel, mint a nőiekben nő, és a képek is sokkal kevésbé intímek, egyénközpontúak. Összességében az énképek, amit a reklámok bemutatnak, nagyon eltérnek egymástól: a férfiak esetében a termék használatával a férfiasságot, az erő demonstrálását, egyfajta harciasságot kapcsol össze, míg a nők esetében a szépség és az ápoltság megőrzésének eszközeként tűnik fel a termék, ami elősegíti, hogy a használó nők nagyobb önbizalomra tegyenek szert. Az elemzett reklámok tehát minden vizsgált elemükben hordozzák a sztereotipnak tekinthető nő-férfi különbségeket.

4.2 Fókuszcsoporthoz tartozó eredmények

A következőkben a fókuszcsoporthoz tartozó kutatás eredményeit a beszélgetések során felmerülő, illetve a kutatási kérdések által kijelölt témák mentén mutatom be. A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés során használt vezérfonal az 1. függelékben található.

4.2.1 Milyen elvárásokkal találkozhatnak a nők a hétköznapi életben?

A beszélgetéseket távolabbról, nem rögtön a szőrtelenítés témájától indítottam, és általánosságban igyekeztem összegyűjteni, mik azok az elvárások, amelyekkel a résztvevők szerint a nők találkozhatnak a hétköznapi életben. Erre a kérdésre úgy érződött, a végtelenségig tudnának példákat felhozni a csoportokban: a testalkat különbözőségeitől a nőies öltözködésen, a szőrtelenségen, az ápoltságon, az igényességen, a kecses mozgáson, a mosolygáson, a vékony karon, a kicsi lábakon, alacsonyságon, törekeny alkaton és az egészséges kinézetten át egészen a hajvasalásig, a nők megjelenésének és viselkedésének számtalan aspektusára vonatkoznak elvárások a résztvevők elmondása szerint. Ahogy az egyikük fogalmazott:

„Hát szerintem minden centiméterünkön van elvárás (...)”

Emellett megjelent az a kettősség is mindegyik csoportban, miszerint az elvárások sokszor kiszámíthatatlanok és emiatt kifejezetten nehéz nekik megfelelni:

„(...) se túl sok smink, se túl kevés – mindenbe bele lehet kötni – túl szűk nadrág, túl bő. Nem emeli ki az alakod, túlságosan kiemeli az alakod. (...)”

Felmerült az is, hogy kinek az elvárásai ezek. Erre bár volt, aki azt válaszolta, hogy a férfiaké, illetve az idősebb nőké, de felmerült, hogy a szépségipar és a folytonosan változó szépségideálok is szerepet játszanak az elvárások kialakulásában. Itt előkerült a közösségi média és az influenszerek hatása is a nőkre és az általánosan elfogadott női testképre. Arról is sok szó esett, ha nem is explicit módon, de személyes példákon keresztül, hogy milyen önbizalom romboló hatása tud lenni annak, ha valaki (mondjuk egy családtag vagy partner) ezen elvárásainak hangot ad.

“Engem anyám folyamatosan piszkál ezzel (...), mindig ezt mondja, hogy 'Jajj, legyek már igényesebb!' meg minden. (...)”

A viselkedésre vonatkozóan a szubmisszív szerepek felvétele és egyfajta gyermeki ártatlanság tanúsítása jelentek még meg elvárásként. Lazán az elvárások kategóriájába tartozik még az a talán extrém, de annál megdöbbentőbb megnyilvánulás, amely azt mutatja, ezek az elvárások sokszor nem is tudatosak vagy rosszindulatúak, hanem sokkal inkább a tudás és a reflexió hiányának eredményei:

„(...) nekem volt olyan sokkoló beszélgetésem, hogy ezt mondta egy férfi, hogy hát a nők azok nem szőrösek. Akin látszott szőr, arról azt gondolta, hogy neki szélsőségesen sok a szőre, és azért neki... leszedi ő, csak azonnal visszatermelődik. (többiek kuncognak) És ugye szerintem ők [a férfiak] nem tudják, hogy ez mennyi munka.”

A beszélgetések felvezető részében közöltem a résztvevőkkel, hogy a fő téma a szőrtelenítés lesz, továbbá többen már előre tudták a jelentkezésnél, hogy mi lesz a beszélgetés pontos témája. Emiatt eleve többen felhozták az elvárásokkal kapcsolatos kérdéseknél a témát.

Ami szintén elvárás, de a résztvevő nők oldaláról *érkező*, hogy a nyilvános szereplés velejárója a szőrtelenítés. A „hírhedt” fotót hozták fel példának, amely Julia Roberts színésznőt mutatja a vörösszőnyegen egy szép estélyiruhában integetni szőrös hónaljjal. Ezen a témán megállapodott egy kicsit a beszélgetés az adott fókuszcsoportban, és többen abbéli véleményüket fejezték ki,

hogy a szépítkezési folyamat részeként a szőrtelenítés is helyet kellett volna, hogy kapjon a színésznő nyilvános megjelenése előtt.

“(…) hogy valahogy nekem ez nem jön össze, hogy rajtad van egy tök szép ruha, kisminkelnek, megcsinálják a hajadat, és hogy annyi nem fért bele, hogy leszedd a hónaljad, ami tényleg egy 5 perces művelet.”

A fotóról szóló diskurzusban érdekes módon nem merült fel az az érv, hogy a színésznő vélhetően tudatosan döntött úgy, hogy nem távolítja el a szőrzetét.

4.2.2 A nőiesség

Már a szakirodalmakból is kiderült, de a beszélgetések is megerősítették, hogy a nőiesség fogalma és az arról való elképzelések szorosan kapcsolódnak a szőrtelenítési normához. Az viszont, hogy a résztvevők mennyire kötötték a szőrtelenítést a nőiességhez, nagy eltéréseket mutatott. Sokan egyáltalán nem gondolták úgy, hogy egy szőrösebb nő ne lenne nőies, míg volt, aki azt mondta, a szőrtelenítésnek és a nőiességnek van azért köze egymáshoz. Utóbbiak gyakran saját példát hoztak fel és azt mondták, szőrtelenítés után kifejezetten nőiesebbnek érzik magukat. Továbbá arról indult az egyik csoportban beszélgetés, hogy a tipikusan nőiesnek ítélt ruhák (pl. kisestélyi, koktélsruha, magassarkú) viselésénél kifejezetten furcsa, ha valaki elmulaszt szőrteleníteni.

„valahogy így nem tudom elképzelni például, hogy (...), amikor egy nő felvesz egy kisestélyi ruhát (...), nem tudnám elképzelni, hogy ne szedje le a lábát. Mert felveszi a magassarkút, felveszi a koktélsruhát és és az annak így valahogy az a velejárója, hogy biztos, hogy le fogja szedni. Mert úgy érzi nőiesen, úgy néznek rá nőiesen. Hogy hogy ez úgy a kerek egész... (...)”

Ugyanígy volt, aki a szőrtelenítő férfiakat femininebbnek nevezte, de megjelent az a gondolat is, hogy ez valójában nem nemi, hanem esztétikai kérdés – és a beszélő szerint a szőrtelenítés egyszerűen esztétikusabb. A nőiességnek és a szőrtelenítés gyakorlásának kapcsolata még a serdülő lányoknál érhető tetten – többen ugyanis arról számoltak be, hogy ezt a szokást nemi érzésük előtt kifejezetten a 'nagylányok' és a felnőtt nők sajátjának látták s örültek, mikor végre ők is részt tudtak venni a gyakorlásában és az arról folyó beszélgetésekben.

4.2.3 Mikor, hogyan, mennyit?

Külön vizsgáltam azt is, hogy milyen tényezők befolyásolják a szokás gyakorlását. A rendelkezésre álló szakirodalom alapján feltételeztem, hogy a szőrzet láthatósága és az ezt

befolyásoló egyéb tényezők lesznek elsődlegesek a résztvevők számára. Ez beigazolódt és számos olyan tényező összegyűlt a beszélgetések során, amelyek hatással vannak a gyakorlat végzésére. Emellett két egymástól erősen eltérő hozzáállást figyeltem meg, jelesül, hogy a résztvevők egyik része feltétel nélkül, minden szituáció és körülmény mérlegelése *nélkül* szőrtelenít, míg a másik része bizonyos feltételek teljesülése esetén szőrtelenít csak. Ez alapvetően egy markáns eltérés, hiszen a szokást befolyásoló tényezők olyan számosak, hogy bár szinte minden résztvevőről elmondható volt, hogy normakövető a szőrtelenítés tekintetében, a feltétel nélkül szőrtelenítők sokkal több időt, illetve pénzt szánhatnak a gyakorlatra. Emellett a feltétel nélküli szőrtelenítés sokkal nagyobb elköteleződést igényel. Ezen különbségek erősen lecsapódnak a szokással kapcsolatos attitűdökben is és jó indikátorai lehetnek a norma internalizáltságának is.

A két 'oldal' között a kérdés mentén ki is alakult egy nagyobb nézeteltérés. Bár kifejezett vita nem alakult ki, mert a résztvevők tisztelettudóak, empátikusak és kifejezetten illedelmesek voltak egymással minden beszélgetés során, mégis valamelyest kiélezettebb ellentét keletkezett, különösen egy csoportban amiatt, mert a mérlegelés nélkül szőrtelenítők úgy érezték, meg kell védeniük az álláspontjukat a feltételesen szőrtelenítőkkel szemben. Bár nyíltan senki sem 'támadta meg' őket vagy szegezte nekik a kérdést, hogy miért úgy cselekszenek, ahogy, a feltétel nélkül szőrtelenítők automatikusan igazolni kezdték az álláspontjukat és érvekkel próbálták alátámasztani szokásaikat. A már ismertetett kutatás (Toerien–Wilkinson 2004) eredményeihez hasonlóan az érvek itt is főleg a kényelem, a puhaság és a tisztaság érzését hangsúlyozták, bár kifejezetten a szépség fejlesztése egyáltalán nem kapott szerepet ezen indokok között.

A feltételesen szőrtelenítők esetében viszont számos körülmény felmerült, amelyek mérlegelésre készítetik őket. Az évszak például nagy hatással van a szokás gyakorlására: télen sokkal kevésbé jellemző a szőrtelenítés, mint nyáron. Az időjárás nyilván befolyásolja az öltözködést és így a szabadon látható bőrfelület nagyságát, így ismét beigazolódt: minél jobban látszik, annál inkább szeretnénk eltüntetni a szőrzetet. Egyfajta célirányos szőrtelenítés is szóba került, amelyet a résztvevők kifejezetten akkor végeznek, amikor olyan ruhát terveznek felvenni, amiből kilátszódhat egy adott bőrfelület. Továbbá felmerült a hajszín és a testszőrzet színe is: a sötétebb, erősebb szálú szőrzet a csoportok szerint jobban megkívánja a szőrtelenítést, mint mondjuk a szőke, alig észrevehető.

Bár az eddigiek is közvetlenül a láthatósághoz kapcsolódtak, felmerültek olyan speciális, az évszakot vagy egyéb körülményt meghaladó esetek, amelyekben az egyes résztvevők

mindenképpen szükségesnek érzik a szőrtelenítést. Többen emlegették például, hogy nyaralás előtt „kötelezőnek” tartják a szőrtelenítést, és valaki viccesen megjegyezte, hogy ilyenkor ez náluk a családban amolyan tömeges program. Volt, aki azt mondta, akkor szőrtelenít mindenképpen, amikor nagyon jól szeretne kinézni, de volt, aki a társas életéhez kötötte (pl. kimozdul a városba barátokkal), a párja érkezéséhez, a nőgyógyászhoz való látogatáshoz, vagy különleges eseményhez (pl. szalagavató). Többen arról számoltak be, hogy inkább az energiájuktól, az idejüktől, illetve az aktuális fájdalomtűrő képességüktől (menstruáció alatt érzékenyebb a bőr) függ, hogy megcsinálják-e a szőrtelenítési folyamatot vagy sem. Valaki azt nyilatkozta, hogy a külső behatások hiánya miatt a tavaszi, illetve kora nyári időszakban még nehezebb rávennie magát.

Ezzel szemben bár csak egy-egy résztvevő, de volt, aki arról számolt be, hogy a lábát már 3 éve nem szőrtelenítette, más pedig szintén azt mondta, időpocsékolásnak tartja a szőrtelenítést és nem is kifejezetten foglalkozik azzal, hogy betartsa ezt a normát. Felmerült, hogy a különböző testtájak is eltérően fontosak ebből a szempontból – a karját például van, aki abszolút nem szőrteleníti, míg ez mások számára elképzelhetetlennek tűnt. Az alapvetően normakövető egyének között is tehát hatalmas eltérések lehetnek a szokás gyakorlásának gyakoriságában és milyenségében is, az tűnik viszont a legfontosabb különbségnek, hogy az illető feltétel nélkül vagy a felsorolt körülmények mérlegelése után szőrtelenít-e.

4.2.4 Rituálé vagy nyűg? A szőrtelenítés élményei és ellentmondásai

A szőrtelenítéssel kapcsolatos érzelmeket, élményeket megpróbáltam két kód, egy 'pozitív' és egy 'negatív' alá összegyűjteni, az ellentétes előjelű kijelentések viszont nagyon gyakran összekeveredtek egy-egy mondaton belül is, ezért ezeket most együtt elemzem. Természetesen ez is mutatja a téma komplexitását és azt, hogy a résztvevő nők közül szinte egyik sem fekete-fehéren látja és érez a kérdéssel kapcsolatban.

Arra a kérdésre, hogy milyen érzés szőrteleníteni a legerősebben megjelenő válaszok a következők voltak: jobban, frissebbnek, higiénikusabbnak, nőiesebbnek, tisztábbnak érzem magam utána, nekem ez egy rituálé. Voltak, akik megjegyezték, hogy bár az elért eredményt szeretik, mégiscsak fájdalmak útján jutnak el oda. Volt, aki magát a folyamatot is kellemetlennek írta le - sőt, ennél erősebb kifejezések is felmerültek - de mégis kötelezőnek érezték a normakövetést.

„Hát én epilálok, úgyhogy.... (szarkasztikusan mosolyog). Utálom. De ja, ez a muszáj típusú.”

Többen emelték ki a gyakorlat hosszadalmasságát, fárasztó mivoltát – volt, aki emiatt összességében negatívan értékelte ezt a szokást, de volt, aki még ennek ellenére is inkább pozitívan:

„Amúgy nekem is nyűg, iszonyat nyűg, tehát így rágondolok és így ’ajj istenem, tudom, hogy meg kell csinálni’ de hát én amúgy azért csinálom, mert én így érzem jól magam.”

A szőrtelenítés utáni érzéseket már könnyebb tisztán pozitív és negatív kategóriákba sorolni. Többen említették, hogy ilyenkor puha, sima lesz a bőrük, amit nagyon szeretnek. A másik oldalon viszont megjelent az, hogy sokaknak érzékeny a bőre, így borotválás után viszkető, gyantázás vagy epilálás után pedig csípő, fájó érzés jelentkezik az adott felületen. A gyantázás kapcsán továbbá felmerült, hogy bonyolult az időpont megszervezése, ez után ugyanis legalább egy napig piros pöttyös lesz a kezelt bőrfelület. A borotválkozás kapcsán azt emelték ki, hogy nagyon gyakori a véletlen vágások ejtése, ami kifejezetten csúnya és fájdalmas is később, illetve a szőr visszanövése itt szintén kellemetlen érzés. A szőrtüszőgyulladás is emlegetett probléma volt, illetve szóba került az is, hogy a szőrtelenítés után védtelenebb a bőr a kórokozók számára. Többen hivatkoztak nőgyógyászukra is, aki éppen ezért az intim szőrtelenítést ellenjavallta nekik. Az első szőrtelenítési tapasztalat kapcsán jelentek még meg erős érzelmi töltettel rendelkező élmények, erre egy eklatáns példa:

“Én 11- 12 évesen. Mindig is nagyon erős volt a szőrzetem, de hogy nekem amúgy egy hatalmas trauma volt. Így igazából majdnem- ömm ugye elmentünk kozmetikushoz és hát én nem számítottam rá, hogy ez [a gyantázás] ennyire fog fájni (...)”

A felsorolt élmények terén általában nagy volt az egyetértés: a szokás pozitív és negatív aspektusait is mind ismerték a résztvevők, így kijelenthető, hogy az elhangzott tapasztalatok többnyire nem egyedi esetek. Megállapították, hogy minden szokásnak megvannak a maga előnyei és hátrányai – és bár volt, aki inkább egyik, s volt, aki inkább a másik irányba húzott, konszenzus csupán egyetlen alakult ki: mindenki tegyen úgy, ahogy neki jólesik.

4.2.5 Társadalmi nyomás vagy belső indíttatás? A szőrtelenítéssel kapcsolatos attitűdök

Az attitűdvizsgálatnál azokat a közléseket igyekeztem összegyűjteni, amelyek azt mutatják meg, miként állnak hozzá a résztvevők a szőrtelenítés normájához és milyen elvárásokat vonatkoztatnak a környezetükre. Ezekből az idézetekből nemcsak arról kaphatunk képet, hogy mennyire internalizálták a szőrtelenítés normáját a résztvevő nők, de arról is, milyen értékrenddel rendelkeznek és ez alapján milyen elvárásokat támasztanak nőtársaik felé, illetve milyen viszonyulásokat tartanak elfogadhatónak mások felé.

Azt, hogy a szőrtelenség a nők számára normális, kíváncsi állapot lenne, nyíltan senki sem közölte egyik csoportban sem. A résztvevők szóhasználatából viszont gyorsan kiderült, hogy bármilyen irányú véleményük ellenére a nők számára a szőrtelenség állapotát tartják a status quo-nak. Ezt az olyan kifejezések gyakori használatából, mint a „nem zavar”, „nem érdekel”, „nincsen vele semmi bajom” láthatjuk, ugyanis ezek a szófordulatok mind azt feltételezik, hogy a szőrösség a nők esetében ’zavaró’ dolog, olyasmi, amivel ’baja lehet az embereknek’.

„(...) de igazából azzal sincsen semmi bajom, hogyha látom, hogy valakinek szőrösebb a lába, ha neki jó így, akkor jó így. Meg igazából ez egyáltalán nem higiénia kérdése szerintem, (...) hogyha valaki így foglalkozik ezzel (...)”

Ez az idézet egy alapvetően elfogadó, a normaszegéssel szemben megengedő attitűdöt tanúsít, a szóhasználat viszont mégis arra enged következtetni, hogy a beszélő szerint a női alapállapot a szőrtelenség, ami még ráadásul higiénikusabb is. Ezzel szemben viszont arra is nyíltan megjelent az igény, hogy bárcsak ne létezne a szőrtelenítés normája. Többen jelezték, szívesebben élnének olyan világban, ahol ez valóban az egyén döntése és nem ér senkit azért megszólás, egyéb bántalmazás, mert úgy dönt, nem szőrtelenít. Emellett megjelent az a kritika is, bár nem közvetlenül a szőrtelenséget burkoltan alapállapotként feltűntető megszólalásokra válaszul, hogy nem lehet zavaró az, ami minden ember alapvető tulajdonsága, sőt, volt, aki szerint az a természetellenes, ha egy nőn nincsen szőr.

“Én úgy érzem, hogy alapvetően az ilyen nagy kozmetikai cégek és a társadalom elvárását tettük olyan szinten magunkévá, hogy már minket zavar. Közben szerintem természetes, szerintem nem zavarhat valakit az, ahogyan teremtettünk.”

Ezen a ponton hasznos két típusra bontani a résztvevőket egy nagy mutatózó eltérés mentén: voltak azok, akik alapvetően úgy látják, hogy a társadalomnak nagyon nagy szerepe van abban, ahogyan a szőrtelenítéshez viszonyulunk – nevezzük őket *reflektált konformistának*. Ezzel szemben azok álltak, akik a normakövetésükre fő magyarázatként nem a társadalmi nyomást, hanem egyéni preferenciáikat és a szabad döntés lehetőségét hozták fel – vagyis az interiorizált normát saját választásként élik meg – nevezzük őket *meggyőződéses normakövetőnek*.¹¹

Eszerint míg a meggyőződéses normakövetők döntően válaszaikban is a személyes érzületeket, saját interpretációkat, magyarázatokat fogalmaznak meg (pl.: „Szóval hogy szerintem nem kell

¹¹ Azt fontos még megjegyezni, hogy ezen törésvonal mentén nem feltétlenül alakultak ki jelentősebb nézeteltérések vagy konfliktusok. A gyökeresen eltérő attitűdök ellenére ugyanis minden csoportban igen magas volt a konformitás és erős a konfliktuskerülés.

minden trendet követni csak azért, mert free yourself, hanem ugyanúgy normális az is, hogyha én azt akarom, hogy hogy a lábamon ne legyen szőr.” – a beszélő itt trend alatt a szőr meghagyását érti, de erre a jelenségre a későbbiekben még visszatérek) míg a reflektált konformista résztvevők inkább azt hangsúlyozzák, hogy a normakövetés fő oka a szankcióktól való félelem és az, hogy magunk is internalizáltuk a normát (pl. „(...) de itt nem feltétlenül magamról beszélek, azért ehhez [a szőrtelenítés abbahagyásához] komoly önbizalom és önszeretet kell ahhoz, hogy a jelenlegi társadalomban ezt valaki megtegye. És például egy 15-16 éves lány, akinek komoly önértékelési problémái vannak, az ezt nem fogja megtenni.”)

A reflektált konformista típusú felszólalók körében jellemző, hogy különféle kritikákkal illetik a szőrtelenítés normáját. Többen megfogalmazták, hogy a szőrtelenítés valójában egy nem funkcionálisan szükséges és nem prioritásként kezelendő dolog (pl.: „*Kutató: És miért nem szőrtelenítünk? Vagy aki nem szőrtelenít, az miért nem szerintetek? Niki: Van fontosabb dolga.*”). A reflektált konformisták szerint jó az, ha valaki figyelmen kívül tudja hagyni a szőrtelenítésre vonatkozó elvárásokat, illetve többük szerint harcolni kell azért, hogy önmagunk ne a fősodor szemével lássuk ezt a témát. Kifejezetten sokan megfogalmazták továbbá, hogy egy olyan eljövendő világot tartanának jónak, amiben nem kisebbség az a nő, aki nem szőrtelenít. A reflektált konformisták úgy látják, hogy a szőrtelenítést előíró norma megszegése nagy önbizalmat követel, épp ezért van, aki kifejezetten dicséri, becsüli a normaszegő nőket. Az egyik résztvevő arról számolt be, hogy visszatérő rémálmai jelentkeztek arról, hogy elmegy a Balatonra szőrtelenítés nélkül, és ez idővel már annyira nyomasztotta, hogy megoldásként megpróbált tudatosan kevesebbszer szőrteleníteni – a rémálmai megszűntek, és elmondása szerint „*És most úgy vagyok vele, hogy már így lesz*rom körülbelül.*”. A reflektált konformista kérdezettek tehát társadalmi kontextusában látják a normakövetést, nem csupán egyéni preferencia kérdésének.

A meggyőződéses normakövetők ezzel szemben inkább az egyén felől közelítenek a kérdéshez. Nem értik, miért gyakorolja valaki a normát, ha az illető személy szerint úgy érzi, hogy az nem jó neki. A meggyőződéses normakövetők azok, akik a korábban bemutatott módon szóhasználatukkal erősebben tükrözik a norma internalizáltságát, tehát olyan szavakat használnak, melyek azt előfeltételezik, hogy a szőrtelenítés a női alapállapot és a „szőrösség” így zavaró, furcsa, különleges vagy kevésbé higiénikus állapot. Visszatérő érvelés volt ezen felszólalók körében, hogy valójában a preferencia és annak szóbeli kinyilatkoztatása nem jelent feltétlenül elvárást a kinyilatkoztató részéről. A csoportokban is megjelentek azonban olyan tapasztalatok, amelyek esetében nehezen elképzelhető, hogy az érintett ne elvárásként értelmezze a környezete preferenciáit a testére vonatkozóan.

“Nekem exem volt ilyen amúgy, hogy neki, ő ezért nagyon-nagyon megszólt, de mondjuk amúgy mindenért megszólt, (...) de erre a szőrtelenítésre is nagyon rá volt állva és bennem amúgy egy kicsit főleg így az intim területeken ez azóta izé, hogy másnak se fogok akkor tetszeni (...)”

Bár ilyen típusú megszólalásokra mindenki empátiával reagált a csoportokban, a meggyőződéses normakövetők épp az ilyen és ehhez hasonló önbizalom-romboló eseteket nem vették számításba, amikor feltételezték, hogy mindenki képes arra, hogy a preferenciák kinyilvánítását ne elvárásként értelmezze, és a fent idézett megnyilatkozás kapcsán sem reflektáltak erre a problémára.

A szőrtelenítésre adott különböző magyarázatok jobbára kapcsolódnak az egyik vagy másik ismertetett típushoz: az, hogy a szőrtelenség higiénikusabb, igényesebb, olyasvalami, amitől az illető jobban érzi magát a meggyőződéses normakövetők sajátja volt. Ezen az oldalon az is felmerült, hogy ezzel együtt maga a szőr látványa is zavaró. Ehhez kapcsolódóan pedig a meggyőződéses normakövetők gyakran magyarázták belső igényként normakövetésüket. Viszont a belső indíttatásról szóló történetek, melyek főleg az első szőrtelenítésre fókuszáltak is említést tettek a beszélő közegéről, arról, hogy a szőrtelenítést bevett, követendő szokásnak látták – a belső indíttatás tehát valójában azt jelenti, hogy nem szankció, tehát beszélások, bántalmazás hatására kezdték a normakövetést, hanem megelőzték ennek bekövetkezését a konform viselkedés által.

„Hát én például belső hatásra kezdtem el, (...) nem azért mert valaki más azt mondta hogy fű, ott mi van a hónod alján, hanem én éreztem azt hogy 'hmm.. máson ezt nem nagyon látom, akkor lehet, hogy én se szeretnék magamon'.”

Ezzel szemben a reflektált konformisták által említett fő magyarázat a társadalmi normának való megfelelés kényszere – elmondták, hogy a normaszegéstől feszélyezetten éreznék magukat, ezért inkább szőrtelenítenek. Természetesen nem lehet minden résztvevőt egészen pontosan besorolni a két típus egyikébe: a kategóriák inkább olyan elemzési eszközök, amelyek segítenek megérteni a jellemző attitűdöket. A reflektált konformizmushoz eszerint alacsonyabb interiorizációs-szint tartozik a szőrtelenítési norma terén, míg a meggyőződéses normakövetéshez magasabb.

Volt, aki megjegyezte, lehetséges, hogy egyesek a fájdalom elkerülése végett nem szőrtelenítenek – és bár a fájdalom gyakran visszatérő téma volt a szokások tárgyalásánál, így jó magyarázat lehetne a normaszegésre, a résztvevők esetében úgy tűnt, számukra ez nem volt

elég akadályozó erő a szőrtelenítéssel szemben. A feminizmus is fel-fel merült a beszélgetések során, volt, aki a szőrtelenítés megkérdőjelezését, illetve elhagyását kifejezetten ehhez kötötte, de ezzel az állítással nem mindenki értett egyet.

A két magyarázat-típus között tehát egy elemi különbséget fedezhetünk fel: bár szinte minden résztvevő normakövető, az, ahogyan önmaguknak magyarázzák a normakövetésüket, gyökeresen eltér. A reflektált konformisták a külső tényezőkkel, tehát a társadalmi nyomás meglétével indokolják konformitásukat. A meggyőződéses normakövetők ezzel szemben saját döntésüknek tulajdonítják a normakövetést, ezzel kvázi eltagadva a szőrtelenítés elvárás-mivoltát. Rájuk jellemzőbb az is, hogy úgy érzékelik, az új norma a szőrtelenítés elhagyása lesz, s ezzel szemben pozícionálják magukat, mint 'normaszegő' szőrtelenítők.

4.2.6 Mi történik, ha nem szőrtelenít egy nő?

Miután a fiatal, egyetemista résztvevők elmondták saját, a szőrtelenítés normájának megszegése iránt megengedő véleményeiket, olyan személyes példákat gyűjtöttünk össze, amelyekből az olvasható ki, hogy a társadalom a nem szőrtelen nők irányába nem mindig ilyen elfogadó. Ezek a történetek azt mutatják be, a nyilvános térben való „szőrösséget” milyen eszközökkel bünteti a társadalom. Meglepő módon egyik résztvevő számára sem tűntek a „szőrös nők” ellen irányuló megszólások és egyéb szankciók ismeretlennek és számos történet, emlék előkerült – sok esetben talán még mindig fájó sebek szakadtak fel.¹² A normaszegést szankcionáló eszközök nem bizonyultak túl változatosnak, viszont annál számosabbak: megbámulás az utcán, beszélások, iskolai csúfolódás, partnertől érkező negatív megjegyzések, az ember háta mögötti kibeszélés, családtagoktól érkező megszólások. Jellemzőbbnek vélték a résztvevők, hogy felnőtt férfiak tegyenek sértő megjegyzéseket, de ez alól a nők sem képeznek kivételt.

“Mikor szalagavatóm volt, volt egy másik barátnőm is, és nem szőrtelenítette le a hónalját és konkrétan így anyukája mondott ilyeneket, hogy 'jó, hát hogyha nem szőrteleníti le, akkor nem jön el a szalagavatóra'.”

“(...) ez a barátnőm, akit előtte említettem, neki nagyon sötét [a szőrzete] (...) már évek óta nem szőrtelenít (...) azt is megkapta, hogy 'Hát most nem tudom eldönteni, hogy fiú vagy lány!' Meg hogy 'Hát hogy hogy lehet valakinek ilyen szőrös a lába?' (...) de őt

¹² Szerencsére a csoportokban kialakult egy olyan biztonságos közeg, ahol ezeket többé-kevésbé részletesen meg merték egymással osztani a résztvevők.

ez nem zavarja (...) mert szerintem már megszokta igazából. Konkrétan ezért, mert már ennyiszer történt ilyen. Ömm de például egyszer le is köpték egyébként.”

Arra a kérdésre, hogy mi történik, ha nem felelünk meg a társadalmi elvárásoknak többen felelték azt, hogy „Semmi.”. Mélyebbre ásva viszont általában korrigálták a válaszukat és többen arra a következtetésre jutottak, hogy bár a valóságban egy-egy megszóláson, tolakodó pillantáson kívül valóban nem történik semmi, de az emberben belül lecsapódnak ezek a negatív élmények és olyan érzést keltenek benne, hogy valamit ki kell javítania magán. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy maga az elvárás verbalizálása is valamilyen módon szankciónak minősül, ugyanis ez a későbbiekben további közvetlen motivációt fog jelenteni a normakövetéshez:

„Én még azt szerettem volna megosztani, hogy nálunk például ez otthon téma szokott lenni. Én most 22 éves vagyok és a szüleim is szoktak szólni, hogy 'A hónaljadat azért szőrteleníthetnéd' meg 'Látszik, hogy a karodat szoktad szőrteleníteni és aztán most visszanyertt erősebben és akkor így nem kéne'. És így szólnak és én meg mindig nézek, hogy 'okééé'.”

Az ezzel járó esetleges szorongás eklatáns példája a korábban már említett visszatérő rémálom. Emellett az internalizáltság itt is megjelenik: az egyik résztvevő sportközösségében, ahol kimondatlan szabály volt a szőrtelenítés, nem szankcionálták, aki ezt elmulasztotta, de a megszólaló szerint: „én is jobban éreztem magam hogyha nem voltam szőrös”.

4.2.7 A változó norma

A szakirodalmi ismereteimhez képest azt figyeltem meg, hogy a fiatal nőkkel folytatott kutatás számos újdonságot mutatott a résztvevők attitűdjeiről – azt látjuk tehát, hogy a szőrtelenségi norma változóban van. Megjelent két, mindhárom beszélgetésen átívelő érték, amelyek vélhetően kifejezetten a célcsoport sajátjai: az egyik, hogy kíváncsi lenne, ha mindenki azt tehetné a testével, amit ő maga szeretne, társadalmi megszólás és behatások nélkül, a másik pedig az, hogy az abúzus semmilyen formája (verbális, nonverbális) illetve az, hogy valakit zavar más testszőrzete, nem elfogadható.¹³

„Szerintem ez elképesztően gáz, hogy miért gondolják mások azt, hogy bármi közülük van ahhoz, hogy más mit csinál a lábszőrével (...)”

¹³ A résztvevők közül néhányan reflektáltak saját a társadalomban elfoglalt helyzetükre is: megjegyezték, veszélyes lehet azt gondolni, hogy az elhangzott értékek általánosak lennének a szélesebb társadalom körében is.

Ezekben az álláspontokban konszenzus volt a résztvevők között, tehát alapvetően elfogadónak és nyitottnak nevezhető attitűddel rendelkeztek a normaszegés (tehát a szőrtelenítés elhagyása) irányába. A beszélgetésekben emellett az a gondolat jelent meg a legerősebben (bár azt a résztvevők gyakran kritikával illették) amely a szakirodalom, az eddigi eredmények (lásd: előző alfejezet) és a társadalmunk ismerete alapján elfogadottnak mondható: eszerint a társadalom lenézi, illetve lázadónak tekinti azokat a nőket, akik nem szőrtelenítenek. Ez a gondolat az uralkodó szőrtelenségi normát tükrözi, így természetesen nem volt átütő eredmény, hogy a résztvevők megélése is ezzel egybecsengett. Ami viszont annál meglepőbb, az az, hogy több csoportban is felmerült egy újfajta hozzáállás: többen beszámoltak róla, hogy félve jöttek el a fókuszcsoportos beszélgetésre, arra számítottak ugyanis, hogy itt nem fogják őket elfogadni azért, mert *normakövetően* viselkednek, tehát szőrtelenítenek. Ez olyan mértékig megmutatkozott, hogy szabályos „egymásra találások” voltak a csoportokban az érintettek között és kifejezetten örültek, hogy nem ők az egyedüliek, akik a norma követésén túl jónak is tartják a szőrtelenítés szokását magukra nézve.

„(...) mert mostanában mindenhol azt látom, hogy ugye nem tudom, egy csomóan nem szőrtelenítenek meg aki mindenhol szőrtelenít és még nem tom a fájdalom ellenére is az őö az nem tom fölöslegesen csinálja meg hogy ez biztos hogy csak társadalmi nyomás és és nem tudom hogy magadért ne csináld, vagy nem tom hogy mondjam. És így tök jó volt, hogy így tényleg egyet értettetek velem többen is, hogy hogy igen, így tisztábbnak érzem magam, kellemesebb, higiénikusabbnak érzem.”

„Amúgy az nem tudom, hogy mennyire ilyen szélsőséges vélemény, de hogy azért szőrtelenítek, mert hogy akarok és tudom, hogy most már nagyon sok sokan 2024-ben így... hogy ugye az a menő vagy nem tudom, vagy divatos, hogy nem szőrtelenít az ember és hogy ezt felvállalja. (...) én azért szőrtelenítek, mert én így érzem magam magabiztosnak és szerintem ez tök oké, hogy emberek azért szőrtelenítenek, mert hogy szeretnének. És nem egy ilyen túlmisztifikált téma.”

Az ilyen típusú felszólalások azt jelzik, hogy valóban bizonyos közegekben a szőrtelenségi norma megfordult. Azok a résztvevők, akik normakövetésük miatt 'féltek', nyilván úgy érzik, a norma *már megváltozott* – szerintük már szőrteleníteni elítélendő, és ők maguk eszerint a csoportban előzetesen úgy vélték, hogy normaszegőnek fognak számítani. Ez olyan újdonság, amely mellett nem szabad szó nélkül elhaladnunk, hiszen bár nem ez volt az általános vélekedés a csoportokban, mégis mindenhol megjelent ez a fajta attitűd. Erre reagálva viszont volt, aki meglepettségét fejezte ki, ugyanis azt gondolta, csupán a 'klasszikusan értelmezett'

normaszegőknek (tehát azoknak, akik *nem* szórtelenítettek) lehet oka 'félni' egy idegen közegben, a normakövetőknek nem. Látjuk tehát az ellentétes értelmű felszólalásokból, hogy egyelőre még nem elmondható, hogy a szórtelenítési norma egy az egyben megdőlt volna, csak hogy helyét átvegye a szórtelenítés tilalma, de mindenképpen hatalmas nóvumnak könyvelhető el az, hogy egyesek megnyilatkozásai szerint mintha a norma már meg is változott volna.

4.2.8 A nő-gyerek párhuzam

Már a bevezetőben is felmerült az intim szórtelenítés, mint kakukktojás, hiszen a többi szórtelenített testtájjal ellenben ez a terület továbbra sem látható nyilvánosan, mégis vonatkozhat rá a szórtelenségi norma. Bár nem közvetlenül erre reflektálva, de több csoporton átívelve spontán felmerült, hogy a nők és a gyerekek között van egy társadalmilag felállított párhuzam. Úgy gondolom, az intim szórtelenítés megértéséhez más magyarázat híján ez a résztvevők által is felhozott gondolat értékes kapaszkodót nyújthat, de természetesen az egész szórtelenítési norma magyarázataként is szolgálhat az, hogy a társadalom gyerekesnek, (biológiai értelemben) éretlennek szeretné látni a nőket. Vissza-vissza térő megfigyelés volt több résztvevő által, hogy a szórtelenség és az ezzel kapcsolatos elvárások a nőket valamilyen módon hasonlatossá teszik a kisgyerekekhez.

“Hát hogy szerintem sok ilyen természetellenes elvárás a nők felé abból jön, hogy nézzenek ki úgy, mint egy kisgyerek. Hogy legyen olyan puha meg szép a bőrük, mint egy kisgyereké. Legyenek olyan nagyok a szemeink, mint egy kisbabáé. Legyenek olyan nem tudom legyenek olyan legyünk szórtelenek, mint egy kisbaba ööö ja meg legyünk olyan vékony mint egy lány, aki még nem pubertált.”

Ez a párhuzam nem idegen a feminista megközelítéstől. Fontos viszont leszögezni, hogy a feminizmust a résztvevők ritkán hozták szóba és egy-ketten vallották csak magukat kifejezetten feministának. Véleményem szerint tehát a résztvevők éleslátásáról ad tanúbizonyságot az, hogy ilyen erősen visszatérő eleme lett ez a beszélgetéseknek.

„De amúgy ez nagyon fura, mert amikor az ember serdül, akkor a nőiességet pont az demonstrálja, hogy elkezd szőrösödni. Tehát hogy a nővé válásnak egy alapköve az, hogy neked például szeméremszőrzeted nő. És ahhoz képest érdekes, hogy sokszor azt sugározza felénk mindenféle fórum, hogy az a nőies, hogyha szórtelen vagy. Ez mennyire ellentmondásos!”

A nővé válás és a pubertáskor vizsgálatánál egyértelműen látni, hogy milyen jelentése van a szőrzet megjelenésének, viszont a gyermekiesség elvárása a nők felé nemcsak a testen

megnyilvánuló jelekből olvasható ki. Az egész 'klasszikus' viselkedérendszer, a visszafogottság, a kedvesség, az ártatlanság mind olyan attribútumok a résztvevők szerint, amelyek inkább gyerekszámba fokozzák vissza a nőket.

„Azért, mert a nők, nőkkel azt azonosítjuk vagy asszociáljuk hogy te is mondtad amúgy ezt a gyerekes, tök jogos gondolatot, hogy a nők ilyen ártatlanok meg szépek meg kedvesek meg mosolyognak meg csinosak meg nem tudom, és a férfiak meg csúnyák és szőrösök.”

Az tehát, hogy témaként megjelent a beszélgetések során ez a motívum, mutat valamiféle normaszegési vágyat egyes résztvevőkben, legalábbis egy olyasfajta látásmódot, amely elismeri a normák társadalmi konstruktum-voltát és így nem veszi őket magától értetődőnek. Feltehetően ez a szemléletmód a fiatalok (és egyetemisták) sajátja, amely szintén a társadalmi normák most is zajló változásait mutatja.

4.2.9 A férfiak szőrtelenítési szokásai és ezek megítélése

Bár a kutatásom alapvetően a szőrtelenítési normát a nők szemszögéből vizsgálja, az elias-i elmélet alapján ez a magatartás a férfiakra is kiterjedhet – s úgy látszik, valójában már terjed is. A résztvevő nőket ezért arról is megkérdeztem, vannak-e olyan férfiak a környezetükben, akik az arcszőrzetükön túlmenően is szőrtelenítenek, illetve hogy ők maguk milyen elvárásokkal rendelkeznek a férfiak irányába.

Érdekes diszkrepanciát fedeztem fel a szöveg elemzése során: bár a résztvevő nők jelentős része meglepettségét fejezte ki a férfi szőrtelenítés miatt és azt állította, hogy szerinte kirívó, ritka eset, ha egy férfi szőrtelenít, mégis viszonylag sok résztvevő beszámolt a környezetében szőrtelenítő férfiokról. Úgy tűnik, a hónaljak szőrtelenítése nem teljesen egyedi eset férfiaknál – van, akinek az édesapja 45 évesen kezdte el strandolás előtt, illetve van, aki párjának egy munkatársa beszólt, mert annak szőrös volt a hónalja. Ez az eset alapján könnyen azt hihetnénk tehát, hogy már a férfiak számára is a szőrtelenítés a norma. Ez viszont elhamarkodott következtetés lenne, ugyanis éppen e történet ellentettjére is ugyanúgy találunk példát. Más olyan férfiismerőséről számolt be, aki szőrtelenít, és éppen emiatt szólják meg – egy falusi focicsapatban például az egyetlen szőrtelenítő férfinak még a szurkolók is e kapcsán szoktak beszólni, ha az illető nem játszik jól. Emellett sokan beszámoltak párjuk különböző eszközökkel végzett és eltérő testrészeken történő szőrtelenítéséről, de e kapcsán mégis többen meglepetésüket fejezték ki.

A férfiakra vonatkozó elvárások a fókuszcsoporthoz alapján nagyon változatosak: sokan megfogalmazták, hogy e téren nincsenek a férfiak felé elvárásaik, ezzel szemben megjelent, hogy talán valamivel igényesebb, ha egy férfi is szőrtelenít. Az elvárások viszont egyáltalán nem világosak és egyénenként nagyon eltérőek, ugyanis van, aki kifejezetten furcsának tartja, ha egy férfin nincs szőr.

„nekem például személyesen, igen, az olyan fura, ha egy férfinak a lába, a keze, főleg a mellkasa ilyen csupasz és akkor inkább az jön be, ami szőrös.”

A férfiak esetében tehát erős a kettősség az elvárások kapcsán. Mint azt az előző alfejezetben láthattuk, azért is érheti őket szankció, mert szőrtelenítenek, de azért is, ha nem. Ezt a legjobban talán a következő idézet írja le:

*“Dia: Azért szerintem a férfiak felé is van vannak ilyen kicsit ellentétes elvárások, hogy hogy ha egy férfi szőrtelenít, akkor hú, ez b*zis, bocsánat, de hogy hogy hogy fű ez milyen gáz- (...) viszont hogyha nem tudom, nagyon szőrös a háta vagy ilyesmi, ’akkor úristen, milyen gusztustalan, szedd már le!’ úgyhogy így.*

Anna: Tényleg, a hátszór az sok embert kiakaszt.”

Többen is kiemelték viszont az elvárások és preferenciák felsorolása után, hogy önmagában az is felvet kérdéseket, hogy ha a nők nem szeretnék, hogy elvárásokat támasszanak feléjük, akkor ezt fordítva nekik sem kéne megtenniük a férfiak irányába.

“(…) lehet, hogy ez most nem mindenkinek fog jólesni feltétlenül, de hogyha mi úgymond küzdünk azért, hogy mi dönthessük el, hogy hogyan szőrtelenítünk, akkor nekünk is törekednünk kell arra, hogy nyitottak legyünk a férfiak szőrzete iránt. (...)

A normák változása ismét tettenérhető: az, hogy egyáltalán ennyiféle preferencia, elvárás, vélemény megjelent a csoportokban, azt mutatja, hogy a szakirodalmakból megismert dichotómia (férfi – szőrös, nő – szőrtelen) kezd feloldódni és egyre kevésbé egyértelműek a férfiak felé támasztott társadalmi elvárások a résztvevők érzékelése szerint is.

4.2.10 Különbségek női és férfi szőrtelenítés között

Látjuk tehát, hogy míg a férfiak egy bizonytalanabb ’előírás-közeget’ kell, hogy navigáljanak, addig a nők számára továbbra is alapértelmezett állapot a szőrtelenség. Érdekes viszont áttekinteni, hogy milyen különbségek vannak abban, ahogyan a társadalom a két nem azonos gyakorlatát értékeli.

Az eltérések ismertetése előtt viszont kiemelném, hogy van két nagy átfedés a nemekre vonatkozó elvárások között. Egyfelől az, hogy mindkét nem esetében differenciált, hogy adott testfelületen mennyire vonatkozik szigorú elvárás a szőrzetre, de természetesen ezek a hangsúlyok egyes testtájak esetén a nemek között szintén különböznek (pl. egy nő lábára szigorú elvárások vonatkoznak, míg egy férfiera nem). Emellett elmondható, hogy a megszégyenítés és az egyéb szankciós eszközök mindkét nem esetében ugyanúgy működnek.

Alapvető különbséggként merült fel, hogy a férfiak testén több és más területen is jelentkezik szőr, míg a nők esetében ez kevésbé jellemző. Ilyen területek az arc, a has, a mellkas és a hát. További 'praktikus' eltérés lehet, hogy a különböző nemek számára készített és reklámozott termékek árban, számosságban és megjelenésben is eltérnek a résztvevők szerint: a férfiak számára sokkal kevesebb (és kevesebb féle) szőrtelenítési eszköz elérhető. Ehhez kapcsolódva a résztvevők egyhangúlag megállapították, hogy szerintük a férfiak a lehető leghatékonyabb, legegyszerűbb és leggyorsabb szőrtelenítési módot választják, ezért sokkal kevésbé jellemző, hogy mondjuk egy férfi gyantázzon vagy epiláljon. Ha azonban ezt megteszi, egész más társadalmi reakciókra számíthat, mint egy nő:

“Amúgy az jutott eszembe, hogy apukám a mellkasát gyantáztatja, és hogy mikor ezt ilyen haveri körben elmondta, akkor nem úgy reagáltak rá, mint mi nők, hogy „Persze” hanem hogy „Azta, te egy állat vagy, te ezt kibírod?!?” És a nőknek meg nincs ugyanez a visszacsatolás, hogy „fiú te most túl vagy egy gyantázáson, ezaz királynő, nagyon jól kibírtad”, hanem így 'Ja, ennyi' (vállrántással).”

A résztvevők elmondása szerint viszont általában a szőrtelenítés, mint beszédtema férfiak között sokkal kevésbé gyakori, mint a nők körében.

Sokan kifejezetten úgy fogalmaztak, hogy a magatartások megítélése a két nem között ellentétes: egy férfit épp azért fognak kinézni, megszólítani, illetve a megszólalóknak maguknak is furcsa, ha egy férfi azt teszi, ami egy nőtől szigorúan elvárt.

“Nem, csak nem tudom, amúgy tök furá, mert most nőknél pont ez az, hogy legyél minél csupaszabb és simább, de hogy a férfiakon meg engem speciel nem zavar a szőr. Mármint hogy az, amikor egy férfinak így a lába meg a keze így teljesen csupasz, az annyira furá számomra. Most az, hogy a hónalj tényleg hogy ne izzadjon annyira vagy ilyen intimebb területeken azért nincs annyi szőr, az nem baj, de hogy aki így az egész testét, az olyan furá nekem legalábbis.”

Ez igazolhatja a dichotómiát, mely szerint a szőrösséget továbbra is alapvetően a férfiassággal asszociáljuk társadalmi szinten, viszont mint az előző alfejezetben láthattuk, ez a mintázat nem tűnik teljesen igaznak, és az elvárások dinamikusan változni látszanak. És bár megtörni látszik a 'régi rend' (férfi – szőrös, nő – szörtelen), a beszélgetések elemzéséből azt szűrhetjük le, hogy a hozzáállás a férfi szörtelenítéshez *alapjaiban* tér el a női szörtelenítésétől, még ha szokás szinten egyre inkább elterjedt ez a fajta testre és megjelenésre gyakorolt kontroll a férfiak körében is.

“Igen. Hogy amíg őt megdicsérik, mert szörtelenít vagy nem szörtelenít, addig téged nem fognak mondjuk megdicsérni idézőjelbe téve, hogy szörtelenítesz, hanem hogy így 'Hm, jól tetted!'. ”

A legalapvetőbb különbséget a férfi és a női szörtelenítés társadalmi megítélése között talán a következő tömör, de annál éleslátóbb idézet írja le a legjobban:

“Ami nekik opció, nálunk elvárás.”

Továbbá nemcsak a társadalom, hanem a férfiak hozzáállását is igen eltérőnek érzékelik a résztvevők:

“(…) nagyon tudok ahhoz kapcsolódni, amit Timi mondott, hogy az én párom is elmondja hogy itt is zavarja meg ott is, de hogy nem tesz ellene úgymond semmit. Azt tapasztalom, hogy a nőknél talán jellemzőbb az, hogyha valahol valami zavar, azt gondolom, hogy valami csúnya, akkor én azt meg fogom oldani (…). ”

Összességében viszont azt lehet megállapítani az elhangzottakból, hogy bár egyre inkább gyakori lehet – feltehetően főleg a fiatalabb férfiak körében – a szörtelenítés, társadalmilag elvártnak szinte egyáltalán nem mondható és közel sem olyan elterjedt¹⁴, mint a nők esetében. Hogy ez a magatartás csak egy múló divat vagy kitart és a női szörtelenítéshez hasonlóan uralkodó normává válik-e a férfiak körében, még nem tudhatjuk, valamilyen fajta változás, egy újfajta kritikusság viszont terjedni látszik a nők körében a férfiak szörtelenítési szokásaira vonatkozóan.

¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy kutatásom fókuszában nem a gyakoriság, hanem a szokáshoz való viszonyulás mintázatai állnak (és az alkalmazott módszertan is ennek bemutatására alkalmas), így valójában nem az elterjedés mértéke, hanem a különböző típusú elvárások és attitűdök az igazán érdekesek számomra.

5. Összefoglalás

Kutatásom eredményei részben összhangban álltak az ismertett szakirodalommal: megerősítést nyert, hogy a szőrtelenséget továbbra is jellemző a nők számára status quo-nak feltüntetni, továbbá azt a nőiességgel és a higiéniával asszociálni (Obst–White–Matthews 2019, Toerien–Wilkinson 2004). A norma tehát továbbra is fennáll, viszont a fókuszcsoporthoz beszélgetések elemzése nyomán megállapítható, hogy maga a norma, illetve a megítélése erősen változóban van. Úgy tűnt, többen azzal a várakozással érkeztek a beszélgetésekre, hogy ott többnyire „normaszegők” lesznek, tehát olyanok, akik nem szőrtelenítene, és saját értelmezésük szerint így ők maguk, a szőrtelenítők lesznek a normaszegők. A szőrtelenítők ilyen módú defenzívába szorulása váratlan és meglepő volt és azt mutatta, hogy az általunk ismert norma változóban van. Ehhez kapcsolódik az a gondolat is, amelyet a résztvevők gyakran kihangsúlyoztak, hogy a korábbi generációkhoz képest az övék már elfogadóbb a normaszegés kapcsán, illetve a normakövetésben is valamivel lazább.

Bár szinte minden résztvevő normakövető volt, kétele tipikus attitűd jelent meg a szőrtelenítéssel kapcsolatban: a reflektált konformisták arra helyezték a hangsúlyt, hogy a szokást társadalmi nyomásból gyakorolják ők maguk és véleményük szerint a többi nő is, míg a meggyőződéses normakövetők inkább egyéni döntéseikkel és preferenciáikkal indokolták a szőrtelenítést, illetve ezt gondolták más nőkről is. A két csoport közötti fő különbség a norma internalizáltságának mértéke: előbbiek kevésbé, míg utóbbiak erősebben magukévá tették a normát és ez további megnyilvánulásaikban is lecsapódott. Az egyéni preferenciákon belül indokként felmerült a szőrtelenítés utáni puhaságérzet, az esztétika és az önbizalom növekedése, míg a társadalmi nyomást legjobban azok a történetek írták körül, amelyek a szőrtelenítés elmulasztását követő szankciókat (pl. megszólásokat) mutatták be. Az eredmények megerősítették, hogy továbbra sem meglepő és szokatlan esemény az, hogy egy nőt a szőrtelenségi norma megszegéséért megszólítsanak – rengeteg személyes példát hoztak fel a résztvevők és úgy tűnt, volt, hogy fájó emlékek kerültek elő a beszélgetés ezen pontján.

A női létről általában elmondták a résztvevők, hogy sok mindenben lenne hová fejlődni a nemek egyenrangúságában, illetve hogy számos olyan elvárás létezik a nők irányába, amelyek enyhülését szívesen látnák. Emellett többen kifejezték, hogy a jelen társadalmat inkább egy a férfiaknak kedvező közegnek érzik. Ez számomra a téma relevanciáját erősítette meg, és látszólag a résztvevők számára sem volt kérdéses, hogy a szőrtelenítés is egy olyan probléma, amely kutatásra érdemes szegmense a női létnek.

A kutatás, bár nem volt fő célja feltérképezni a férfiakra vonatkozó szőrtelenítéssel kapcsolatos normákat, mégis releváns és érdekes kapaszkodókat nyújt mind a férfiak vonatkozó szokásai, mind pedig a nők erre vonatkozó elvárásai terén. Azt látjuk, hogy a férfiakra is kezd kiterjedni a szőrtelenség elvárása, de ez egyáltalán nem egységes és több résztvevő meglepett reakcióiból ítélve nem is kifejezetten elterjedt egyelőre. Opcióként tehát már egyre inkább a férfiak számára is elérhető a különböző testtájak szőrtelenítése, de ami a férfiaknál lehetőség, az a nők felé továbbra is elvárás – ez a legmarkánsabb különbség tehát továbbra is a két nem szőrtelenítési szokásaira vonatkozóan. Számos további, az előbb említett különbséget is alátámasztó eltérés figyelhető meg a szőrtelenítési eszközöket hirdető reklámokban. A reklámok abszolút tükrözik a sztereotipikus nő- és férfiképet és eszerint szinte minden elemükben eltérnek.

A változó társadalmi attitűdök nyomán egy furcsa kettősség mutatkozott meg: egyszerre van jelen a résztvevők tapasztalatában a női test szőrtelenségére vonatkozó erős norma (annak extrém megnyilvánulásaival, mint például a leköpés) és ezzel egyidőben az az aggodalom is, hogy esetleg megszólal valakit azért, mert *szőrtelenít*. Emellett a résztvevő fiatal egyetemista nők a normaszegéssel (vagyis a szőrtelenítés elhagyásával) szemben meglepően elfogadó attitűdöt tanúsítottak. Azt látjuk tehát, hogy a norma megítélése és valamilyen mértékben a norma érzékelése is változik. Bár természetesen az alkalmazott módszer a szokások szintjén történő változások mérésére nem alkalmas, a résztvevők tapasztalataiból az a kép alakult ki, hogy a szőrtelenítési gyakorlatok megítélése bár egyre sokfélebb, a gyakorlatok szintjén még nem megfigyelhető az attitűdökben végbement (és végbemenő) változás. A norma teljes eltűnése, ellentétes irányba való megváltozása (tehát hogy a szőrtelenség válik elítélendővé, a szőrtelenítés elhagyása pedig elvárttá, mint ezt több résztvevő is előrevetítette) a közeljövőben viszont feltehetően nem fog bekövetkezni. Hiszen míg a női normakövetés (tehát a szőrtelenítés) követelménye lazulni látszik, addig a férfiak esetében épp az elvárások pluralizálódását, változását látjuk. A résztvevők beszámolóit és saját véleményeit alapján egyre kevésbé egyértelmű, hogy mi az elvárás a férfiaktól a szőrtelenítés terén: amiért bizonyos szituációban megszólás éri őket, az más esetben elvárásként fogalmazódhat meg feléjük.

Összességében azt remélem, hogy dolgozatom hozzájárul a társadalmi nemi szerepek és a normakövetés mechanizmusainak mélyebb megértéséhez a szőrtelenítés vonatkozásában. Továbbá abban bízom, hogy kutatásommal sikerül precedenst teremtenem további tudományos munkákhoz a témában, hiszen jelen keretek egyáltalán nem merítették ki annak mélységeit és sokoldalúságát, mely „rikító hétköznapiságával” (Bourdieu 2000) kiváló példája a társadalomban mai napig jelen levő nemek közötti egyenlőtlenségeknek.

6. Bibliográfia

Balogh Réka – Bedekovics Norbert – Imre Nóra – Peszeki Nikolett – Scharle Csilla Réka (2015) A reklámokba való bevonódás hatása a női testképre és önértékelésre. *Impulzus*, 2. évfolyam, 1. szám, 2015. szeptember

Beauvoir, Simone de (1969) *A második nem*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.

Bourdieu, Pierre (2000) *Férfiuralom*. Budapest: Napvilág Kiadó

Csabai Márta (2019) Az önelfogadás kihívásaitól a testpozitív mozgalmakig – a pozitív pszichológia testképei. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2019, 74.3/6. 361-373.

Davis, Kathy (2008) Túl a test modern és posztmodern olvasatain. In Kende Anna (szerk.) *Pszichológia és feminizmus*. Budapest: L'Harmattan Kiadó

Elias, Norbert (2004) *A civilizáció folyamata*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.

Foucault, Michel (1990) Felügyelet és büntetés: A börtön története. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.

Gyivicsán Anett (2023) A Z generáció internethasználati szokásai és az internetfüggőség. *Módszertani Közlemények* 2023. 63. évfolyam 1. szám

Hadas Miklós (1994) Férfiuralom? Hadas Miklós beszélgetése Pierre Bourdieu-vel. *Replika* 13-14. sz: 47-53.

Henley, Nancy M. (1973) Power, Sex and Nonverbal Communication. *Berkeley Journal of Sociology*, 1973-74, Vol.18, 1-26.

K. Horváth Zsolt (2021) *A bundátlan Vénusz*. Budapest: Prae Kiadó

Kurzban, Robert – Leary, Mark R. (2001) Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion. *Psychological Bulletin*, 2001, Vol.127, No. 2, 187-208.

Lipsitz Bem, Sandra (2008) Maszkulinitás / femininitás. In Kende Anna (szerk.) *Pszichológia és feminizmus*. Budapest: L'Harmattan Kiadó

Magyar Hírlap (1898) Szerkesztői üzenetek. Magyar Hírlap 8. évf. 330. sz.1898.11.29. 19.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarHirlap1891_1898_11/?pg=515&layout=s

Népakarat (1956) Óh örök női hiúság...! Népakarat 1. évf. 24. sz. 1956.12.09.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1956_12/?query=Hiszen+m%C3%A9g+a+felkel%C3%A9s+els%C5%91+het%C3%A9ben%2C+a+t%C5%B1sz%C3%BCnetben+is+j%C3%B6ttek+h%C3%B6lgyek+sz%C5%91rtelen%C3%ADt%C3%A9sre&pg=44&layout=s

Obál Annabella – Hamvai Csaba – Pikó Bettina (2019) A testbecsülést befolyásoló tényezők vizsgálata serdülő lányok körében. *Egészségfejlesztés*, LX. évfolyam, 2019. 2. szám. [Letöltve: 2023.12.27: <https://ojs.mtak.hu/index.php/egfejl/article/download/10843/8727>]

Obst, Patricia – White, Katherine – Matthews, Ebony (2019) A full Brazilian or all natural: understanding the influences on young women's decision to remove their pubic hair. *BMC Women's Health* 2019 19:164

Peixoto Labre, Magdala (2002) The Brazilian Wax: New Hairlessness Norm for Women? *Journal of Communication Inquiry* 26:2, April 2002, 113-132.

Riboli, Greta – Borlimi, Rosita – Caselli, Gabriele (2022) A qualitative approach – delineates changes on pubertal body image after menarche. *International Journal of Adolescence and Youth* 27:1, 111-124., DOI: 10.1080/02673843.2022.2032219

Sharif, Zara (2021) *The Racialisation of Body Hair*. University of York

Simmel, Georg (1973) A divat. In (uő.) Válogatott társadalomelméleti tanulmányok. Budapest: Gondolat. 473-507.

Toerien, Merran – Wilkinson, Sue (2004) Exploring the depilation norm: A qualitative questionnaire study of women's body hair removal. *Qualitative Research in Psychology*. 1 (1): 69-92

Toerien, Merran – Wilkinson, Sue – Choi, Precilla Y.L. (2005) Body hair removal: The 'mundane' production of normative femininity. *Sex Roles*. 399-406.

7. Mellékletek

1. függelék:

1, Bevezető kérdések

- Mivel sokan vagyunk, azt szeretném kérni, hogy mindenki mondjon magáról EGY bemutatkozó mondatot, amiben a szerinte róla legfontosabb tudnivaló benne van, illetve hogy miért jött el a kurzusra, miért érdekli a téma?
- Milyen egy szép nő? Teljesen szabadon gondolkodva, mitől tartotok szépnek vagy kevésbé szépnek egy nőt?
- Milyen elvárásokkal találkoznak a nők a hétköznapiakban a külsejükre, megjelenésükre vonatkozóan?
- Mik a legjellemzőbb/legfontosabb női testre vonatkozó elvárások szerintetek? Kinek az elvárásai ezek?
- Mi történik, ha valaki nem felel meg ezeknek?
- Van olyan női testre vonatkozó elvárás, amit szívesen megváltoztatnátok?

2, Kép

- Mi az, ami először eszetekbe jut erről a képről? *(Milyen érzéseket kelt bennetek? Szép szerintetek? Miért (nem)?)*

3, Nők

- Hol szoktatok szőrtelenítésről hallani?
 - ➔ Kivel szoktatok beszélgetni róla, kitől kértek tanácsot, kihez fordultok, ha probléma van?
- Mennyire gyakori beszédtema ez? Tabu szerintetek a szőrtelenítés, mint beszédtema?
- Mit gondoltok, miért szőrtelenítünk (mi, nők)? Vagy miért nem?
 - ➔ Szükséges egyáltalán?
 - ➔ Mik a legfontosabb szempontok, amiket mérlegeltek ezzel kapcsolatban?
Mennyire szituációfüggő ez? Van esetleg olyan helyzet, amelyben mindenképpen szükséges? (Van különbség aközött, hogy télen és hogy nyáron mennyit szőrtelenítetek?)

- A lányok mikor szoktak elkezdni szőrteleníteni? Milyen hatásra?
- Milyen érzés számotokra a szőrtelenítés? *(olyasmi, amit szívesen csináltok, vagy ami inkább kellemetlen? Ha esetleg nagyon kellemetlen, miért csinálja mégis?)*
- Volt-e már olyan, hogy valaki megszólít titeket vagy a környezetetekben valakit azért, mert szőrös egy testrésze? **(van olyan helyzet, amikor ez indokolt vagy elfogadható?)**
- Ti mit tapasztaltok, az, ahogyan a mi generációnk gondolkodik a szőrtelenítésről, az mennyire más vagy éppen hasonló ahhoz, ahogy a szüleink generációja gondolkodik róla? Vagy az ezzel kapcsolatos gyakorlatokban vannak különbségek?

átvezető: eddig a nőkről, a női szőrtelenítésről beszéltünk, most áttérünk a férfiakra

4, Férfiak

- Miért szőrtelenítenek a férfiak? Szőrtelenítenek egyáltalán? Ti mit tapasztaltok ezzel kapcsolatban?
- Mi a különbség (ha van) a férfi és a női szőrtelenítés között? *(ha némi tanácstalanság lenne: elfogadottságban, „elvártságban”, környezet reakciójában, megítélésben)*
- Mik a ti elvárásaitok a férfiak felé szőrtelenítés terén, ha vannak ilyenek?

5, Záró kérdések

- Zárásként próbáljuk meg egy kicsit összegezni az eddigieket: Jó vagy rossz szokás a szőrtelenítés? (Mik lehetnek a legfontosabb érvek mellette vagy ellene?)
- Van köze a szőrtelenítésnek a nőiességhez? – csak akkor, ha ez nem lett már eddigre „agyonbeszélve”
- (Szerintetek jó nőnek lenni?) – nem biztos, hogy működik
- ***ha van idő: A kezdő körhöz hasonlóan meg szeretnélek titeket kérni, hogy mondjátok el egy mondatban, mi az, amit ti „magatokkal visztek” ebből a beszélgetésből, volt-e valami, ami érdekes, tanulságos, akár pozitív vagy negatív értelemben emlékezetes volt?***